

Anadolu İmam Hatip Lisesi İslam Ahlakı Ders Kitabının Kök Değerlerin Öğretimi Açısından İncelenmesi

Sümeýra Artıran

0009-0008-3357-1383

smyrtrrn1990@gmail.com

Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi

Anabilim Dalı, Kırıkkale, Türkiye

ror.org/01zhwwf82

Yasin Yiğit

0000-0002-3254-5350

yasnyigit@gmail.com

Kırıkkale Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi

Anabilim Dalı, Kırıkkale, Türkiye

ror.org/01zhwwf82

Öz

Bu araştırmanın temel amacı, Anadolu İmam Hatip Lisesi (AİHL) İslam Ahlakı ders kitabının, belirlenen on kök değerini öğretimi açısından pedagojik potansiyelini ve içeriğini betimsel olarak incelemektir. Çalışma, öğretim materyallerinin değer aktarımındaki kritik rolünü esas alarak, ders kitabının mevcut yapısının bu sürece ne ölçüde hizmet ettiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında incelenen kök değerler; adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverliktir. Araştırmada bu değerlerin ders kitabında yer alma oranları, içeriklerin İslam ahlakı ilkeleriyle tutarlılığı, sunulan etkinliklerin niteliği, görsel materyal kullanım düzeyi ve değerlerin içselleştirilmesine yönelik pedagojik öğeler incelenmiştir. Nitel araştırma yaklaşımı kapsamında doküman incelemesi yöntemiyle yürütülen araştırmada, veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenerek tablolaştırılmış ve seçilmiş örnek içerikler üzerinden betimsel analiz yoluyla yorumlanmıştır. Analiz sürecinde kök değerler; MEB öğretim programındaki tanımları esas alınarak, üniteler arasındaki dağılımı ve hangi metinsel bağlamlarda (naslar, hadisler vb.) ele alındığının yanı sıra; içerik doğruluğu, görsel materyal kullanımı, etkinlik niteliği ve duyuşsal katkı potansiyeli ölçütleri açısından tematik olarak kategorize edilerek değerlendirilmiştir. Bulgular, kitapta en yoğun işlenen değer sevgi, en az yer verilen değer ise vatanseverlik olduğunu göstermiştir. Bunun yanı sıra saygı ve sorumluluk gibi değerlerin de oldukça yüksek bir frekansla işlendiği saptanmıştır. Çalışma sonucunda değerlerin aktarım biçiminin çoğunlukla metin temelli ve bilişsel bilgi aktarımına dayalı olduğu; öğrencilerin duyuşsal öğrenmelerini destekleyecek uygulamalı ve etkileşimli etkinliklerin sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Buna göre, kitap kavramsal açıdan güçlü ve içerik bakımından tutarlı olmakla birlikte, bu bilgilerin öğrencilerin günlük yaşamlarına aktarılmasını destekleyecek içerik çeşitliliğinin yeterince geliştirilmediği görülmüştür. Ayrıca, görsel materyal kullanımının yetersiz olduğu ve mevcut görsellerin öğrencilerin ilgisini çekme ve öğrenme sürecine katkı sağlama açısından sınırlı kaldığı değerlendirilmiştir. İçeriklerde bilgi hatasına rastlanmamış olsa da kitabın genelinde duyuşsal öğrenmeyi ve değerlerin içselleştirilmesini destekleyen pedagojik öğelerin zayıf olduğu görülmüştür. Bu yönleriyle, İslam Ahlakı ders kitabı, kök değerlerin bilişsel düzeyde kazandırılmasına belirli ölçüde katkı sağlamakta, ancak bu değerlerin duyuşsal öğrenmeyi destekleme ve öğrencide kalıcı içselleştirme sürecini teşvik etme potansiyeli açısından sınırlı kalmaktadır. Bu durum, ders

kitabının içerik doğruluğu ve teknik yapı bakımından yeterli olmasına rağmen, pedagojik derinlik ve öğrenci merkezli değer eğitimi açısından geliştirilmeye açık olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, incelenen ders kitabının zengin bir bilgi içeriğine sahip olduğu görülmekle birlikte; kök değerlerin öğretiminde sunulan örneklerin daha çok teorik düzlemde kaldığı, öğrenciyi aktif kılan uygulama ve günlük yaşamla doğrudan ilişkili deneyim odaklı etkinliklerin ise geliştirilmeye muhtaç olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Din Eğitimi; Değerler Eğitimi; İmam Hatip Lisesi; Kök Değerler; Ders Kitabı

Öne Çıkanlar

- İncelenen kök değerler arasında sevgi (219 kez) en yoğun işlenen değer olurken, vatanseverlik (4 kez) en az yer verilen değer olarak tespit edilmiştir.
- Ders kitabında yer alan içeriklerin İslam ahlakı ilkeleriyle tutarlı olduğu ve herhangi bir bilgi hatasına rastlanmadığı belirlenmiştir.
- Öğrencilerin duyuşsal öğrenmelerini ve değerlerin içselleştirilmesini destekleyecek uygulamalı ve etkileşimli etkinlikler sınırlı kalmış; görsel materyal kullanımı ise yetersiz ve tekdüze olarak değerlendirilmiştir.
- Değer öğretiminin kalıcılığını artırmak amacıyla, kitabın geliştirilme sürecinde uygulamalı etkinliklerin artırılması, görsel materyallerin çeşitlendirilmesi ve günlük yaşamla ilişkilendirilmiş öğrenci merkezli öğretim yaklaşımlarının benimsenmesi önerilmiştir.
- Anadolu İmam Hatip Lisesi İslam Ahlakı ders kitabının, belirlenen on kök değer öğretimi açısından pedagojik potansiyeli, çoğunlukla metin temelli ve bilişsel bilgi aktarımına dayalı bir yaklaşımla sınırlı kalmaktadır, bu durum değerlerin davranışa dönüştürülmesini ve kalıcı olarak içselleştirilmesini destekleme potansiyeli açısından sınırlı kalmaktadır.

Atıf Bilgisi

Artıran, Sümeyra – Yiğit, Yasin. “Anadolu İmam Hatip Lisesi İslam Ahlakı Ders Kitabının Kök Değerlerin Öğretimi Açısından İncelenmesi”. *Tetkik* 9 (Mart 2026), 121-153. <https://doi.org/10.55709/tetkik.1806969>

Makale Bilgileri

<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışma Doç. Dr. Yasin Yiğit danışmanlığında devam eden “Ortaöğretim Öğrencilerinin Ahlakî Olgunluk ve Mutluluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.	
<i>Yazar Katkıları</i>	Araştırmanın Tasarımı (CRediT 1)	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
	Veri Toplanması (CRediT 2)	Yazar-1 (%80) - Yazar-2 (%20)
	Araştırma - Analiz- Doğrulama (CRediT 3-4-6-11)	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Makalenin Yazımı (CRediT 12-13)	Yazar-1 (%60) - Yazar-2 (%40)
	Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi (CRediT 14)	Yazar-1 (%40) - Yazar-2 (%60)
<i>Geliş Tarihi</i>	20 Ekim 2025	
<i>Kabul Tarihi</i>	26 Şubat 2026	
<i>Yayın Tarihi</i>	31 Mart 2026	
<i>Hakem Sayısı</i>	İki İç Hakem - İki Dış Hakem	
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik	
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı - intihal.net	
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
<i>Lisans</i>	CC BY-NC 4.0	

An Analysis of the Islamic Ethics Textbook of Anatolian Imam Hatip High Schools in Terms of Teaching Core Values

Sümeýra Artıran

0009-0008-3357-1383

smyrrtrn1990@gmail.com

Kırıkkale University, Faculty of Islamic Sciences, Philosophy and Religious Sciences, Department of Religion Education, Kırıkkale, Türkiye
ror.org/01zhwwf82

Yasin Yiğit

0000-0002-3254-5350

yasnyigit@gmail.com

Kırıkkale University, Faculty of Islamic Sciences, Philosophy and Religious Sciences, Department of Religion Education, Kırıkkale, Türkiye
ror.org/01zhwwf82

Abstract

The main purpose of this study is to descriptively examine the pedagogical potential and content of the Islamic Ethics textbook used in Anatolian Imam Hatip High Schools (AIHL) in terms of teaching ten identified core values. Grounded in the critical role of instructional materials in value transmission, the study aims to reveal the extent to which the current structure of the textbook serves this process. The core values examined within the scope of the study are justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, and helpfulness. The analysis focuses on the frequency of these values in the textbook, the consistency of the content with principles of Islamic ethics, the quality of the activities presented, the level of visual material use, and the pedagogical elements supporting the internalization of values. Within the framework of a qualitative research approach, the study was conducted using the document analysis method. The data were analyzed through content analysis, organized into tables, and interpreted via descriptive analysis based on selected sample contents. During the analysis process, the core values were evaluated by being thematically categorized based on the definitions provided in the Ministry of National Education curriculum, considering their distribution across units and the textual contexts in which they are addressed (such as verses, hadiths, etc.), as well as according to the criteria of content accuracy, use of visual materials, quality of activities, and potential for affective contribution. The findings indicate that love is the most frequently addressed value in the textbook, whereas patriotism is the least emphasized. In addition, values such as respect and responsibility were found to be addressed with relatively high frequency. The results reveal that value transmission in the textbook is predominantly text-based and relies largely on cognitive knowledge transfer, while practical and interactive activities that support students' affective learning remain limited. Accordingly, although the textbook is conceptually strong and consistent in terms of content, the diversity of content that would facilitate the transfer of this knowledge into students' daily lives has not been sufficiently developed. Furthermore, the use of visual materials is inadequate, and the existing visuals contribute only limitedly to attracting students' interest and supporting the learning process. Although no factual errors were identified in the content, the pedagogical elements supporting affective learning and the internalization of values were found to be weak overall. In this respect, while the Islamic Ethics

textbook contributes to the acquisition of core values at the cognitive level to a certain extent, it remains limited in its potential to support affective learning and promote lasting internalization among students. This indicates that, despite being adequate in terms of content accuracy and technical structure, the textbook is open to improvement in terms of pedagogical depth and student-centered values education. In conclusion, although the examined textbook is observed to have rich informational content, it has been determined that the examples presented in the teaching of core values remain largely at a theoretical level, while practice-based activities that actively engage students and are directly related to everyday life and experiential learning require further development.

Keywords

Religious Education; Values Education; Imam Hatip High School; Core Values; Textbook

Highlights

- Among the core values examined, love (mentioned 219 times) was identified as the most frequently emphasized value, while patriotism (mentioned 4 times) was the least represented.
- It was determined that the content in the textbook is consistent with the principles of Islamic ethics and contains no factual errors.
- Practical and interactive activities that could support students' affective learning and the internalization of values were found to be limited, while the use of visual materials was evaluated as insufficient and monotonous.
- To enhance the permanence of value education, it is recommended that the textbook development process include more practical activities, diversify visual materials, and adopt student-centered teaching approaches connected to daily life.
- In terms of teaching the ten identified core values, the Anatolian Imam Hatip High School Islamic Ethics textbook remains largely limited to a text-based and cognitive knowledge transmission approach, which may lead to shortcomings in supporting the potential for transforming values into behaviour and ensuring their lasting internalization.

Citation

Arıran, Sümeyra – Yiğit, Yasin. "An Analysis of the Islamic Ethics Textbook of Anatolian Imam Hatip High Schools in Terms of Teaching Core Values". *Tetkik* 9 (March 2026), 121-153.

<https://doi.org/10.55709/tetkik.1806969>

Article Information

<i>Ethical Statement</i>	This article is extracted from my master thesis entitled "Examination of the Relationship Between Moral Maturity and Happiness Levels of Secondary School Students", supervised by Assoc. Prof. Yasin Yigit Master's Thesis Dissertation, Kırıkkale University, Kırıkkale/Türkiye, 2026).	
<i>Ethics committee</i>	Not required.	
<i>Author Contributions</i>	Conceptualization (CRediT 1)	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Data Curation (CRediT 2)	Author-1 (%80) - Author-2 (%20)
	Investigation - Analysis - Validation (CRediT 3-4-6-11)	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
	Writing (CRediT 12-13)	Author-1 (%60) - Author-2 (%40)
	Writing - Review & Editing (CRediT 14)	Author-1 (%40) - Author-2 (%60)
<i>Date of submission</i>	20 October 2025	
<i>Date of acceptance</i>	26 February 2026	
<i>Date of publication</i>	31 March 2026	
<i>Reviewers</i>	Two Internal - Two External	
<i>Review</i>	Double-blind	
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net	
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0	

Giriş

Toplumsal yaşamın sağlıklı bir şekilde sürdürülebilmesi ve bireysel huzurun tesisi açısından ahlak ve değerler eğitimi hem içsel bir denge kurmak hem de toplumsal düzeni korumak adına temel bir ihtiyaçtır. Literatüre göre ahlaki hassasiyeti bulunan bireyler, yanlış eylemler karşısında iç huzursuzluk yaşarken erdemli davranışlarda bulduklarında derin bir mutluluk ve tatmin hisseder.¹ Bilinçli şekilde sergilenen ahlaki davranışlar, psikolojik rahatlamaı güçlendirir ve manevi iyi oluşu destekler.² Bu nedenle “Erkek olsun kadın olsun, kim inanmış bir insan olarak dünya ve ahirete yararlı işler yaparsa kesinlikle ona güzel bir hayat yaşatacağız ve böylelerinin ecirlerini de muhakkak surette yapmış olduklarının daha güzeliyle vereceğiz.”³ gibi ayetlerle teşvik edilen İslam’ın ahlak esaslarının hedefinin bireylerin mutluluğunun sağlanması olduğu söylenebilir. Ayrıca günümüz toplumlarında şiddet, saldırganlık, hırsızlık, akran zorbalığı, argo kullanımı ve bağımlılık gibi zarar verici davranışların yaygınlaşmasının engellenmesi için nitelikli bir ahlak eğitiminin gerekli olduğu aşikârdır.⁴ Nitekim ahlaki davranışlar bireyin hem kendisiyle hem de çevresiyle ilişkilerini olumlu yönde şekillendirme potansiyeline sahiptir.

Bireysel ve toplumsal katkıları nedeniyle ahlaki değerlerin bireylere kazandırılması, eğitimin temel görevlerinden biridir. Bu bağlamda, değerler eğitiminin okul çatısı altında, alan uzmanları tarafından planlı ve programlı bir öğretim süreci içinde yürütülmesi hem eğitimin niteliğinin artması hem de hedeflenen kazanımlara istenen düzeyde ulaşılması açısından kritik bir öneme sahiptir. Modern eğitim anlayışında okulların yalnızca akademik bilgi aktaran kurumlar değil, aynı zamanda öğrencilerin ahlaki ve toplumsal kimliklerini şekillendiren ortamlar olduğu kabul edilmektedir.⁵ Türk eğitim sisteminin kurumsal kimliği de bu anlayışla paralel bir yapı arz etmektedir. Nitekim Millî Eğitim Temel Kanunu (1739) ve ilgili mevzuatta, “...Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan... Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip... kişiler olarak yetiştirmek”⁶ amacı açıkça

¹ Cemil Oruç, “Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Ahlaki Değerler Eğitimi”, *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama* 2 (Temmuz 2016), 39.

² Carol D. Ryff - Corey Lee M. Keyes, “The Structure of Psychological Well-Being Revisited”, *Journal of Personality and Social Psychology* 69/4 (1995), 719-727.

³ *Kur'an-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), en-Nahl 16/97.

⁴ Hasan Meydan, “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimleri Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”, *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Eylül 2014), 93-108.

⁵ Cevat Eker - Sümeyra Ünlü, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Kök Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi”, *The Journal of International Educational Sciences* 25 (Ağustos 2024), 72.

⁶ Milli Eğitim Temel Kanunu (METK), *Resmî Gazete* 14574 (24 Haziran 1973), Kanun No. 1739, md. 2/1-2.

vurgulanmıştır.

Millî Eğitim Temel Kanunu'nun tüm eğitim-öğretim süreci için bağlayıcı nitelikte olması; öğretim programları ve ders kitaplarında "kök değerler" çerçevesinde ahlaki esasların yapılandırılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu gerekliliğin bir sonucu olarak, okul türü ve sınıf seviyesine bakılmaksızın tüm eğitim-öğretim sürecinde ahlak ve değerler eğitiminin merkezi bir konuma yerleştirildiği söylenebilir. Nitekim ilgili mevzuat doğrultusunda hazırlanan güncel öğretim programlarında, öğrencilerin ahlak esaslarını içeren kök değerleri tanınmasının, anlamasının ve yaşamlarına yansımalarının temel hedef olarak benimsendiği görülmekte; bu kapsamda olumlu tutum ve davranışların kazandırılması, olumsuz davranışlardan uzaklaştırılması ve bireysel-toplumsal farkındalığın geliştirilmesi öngörülmektedir.⁷

Türk eğitim sisteminde değerler eğitimine yönelik çizilen genel çerçeve içerisinde, Anadolu İmam Hatip Liseleri (AİHL); Millî Eğitim Temel Kanunu'nda belirtilen Türk millî eğitiminin genel amaç ve ilkeleri doğrultusunda yapılandırılmış, İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak esaslarını merkeze alan okullardır. Bu kurumlarda öğrencilerin millî, manevi ve ahlaki değerleri benimseyip yaşamlarına yansıtılması; akademik ve kişisel yönden gelişerek yükseköğretime ve hayata hazırlanmaları hedeflenir. Buna ek olarak, zihinsel, bedensel ve duygusal gelişimi desteklenen öğrencilerde öz güven, sorumluluk ve üretkenlik gibi niteliklerin kazandırılması amaçlanır. Böylece millî ve manevi kimliği güçlü, toplumsal ve kültürel kalkınmaya katkı sunabilecek bireyler yetiştirilmesi öngörülmür.⁸ AİHL bünyesinde söz konusu hedefler doğrultusunda; Tefsir, Fıkıh, Kelam, Hitabet ve Mesleki Uygulama gibi İslam'ın inanç, ibadet ve ahlak boyutlarını tamamlayıcı meslek derslerine yer verilir. Bu dersler arasında, doğrudan ahlaki yetkinliği hedefleyen içeriğiyle müstakil bir öneme sahip olan ders ise "İslam Ahlakı" dersidir.

İslam ahlak düşüncesinde inanç ve ibadetlerin somut ahlaki davranışlara yansımaları, din öğretiminin ahlak eğitimine duyarlılık göstermesiyle yakından ilişkilidir. Toplumun barış, huzur ve adalet içinde yaşayabilmesi açısından ahlak ve değerler eğitiminin zaruri görülmesi, bu duyarlılığın temel bir yansımasıdır. Bu noktada bireylerin ahlaki öğretileri sadece bilişsel düzeyde bilmesinin ötesinde; bunları duyuşsal öğrenme yoluyla içselleştirmesi ve hayatlarına yansıtması, eğitimin başarısı açısından büyük önem taşımaktadır.⁹ Bu çerçevede, AİHL'de bulunan İslam Ahlakı dersinin nihai amaçlarından birinin, İslam'ın ahlak esaslarına uyan bireyler yetiştirilerek onları topluma kazandırmak olduğu ifade edilebilir.¹⁰

İslam Ahlakı dersi, değerler eğitimini müstakil ve planlı bir şekilde kazandırmaya

⁷ Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 11-12.Sınıflar)* (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2014), 3.

⁸ MEB, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları* (Ankara: MEB Yayınları, 2018), 4-5.

⁹ Emile Durkheim, *Ahlak Eğitimi*, çev. Oğuz Adanır (İstanbul: Say Yayınları, 2004).

¹⁰ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı (Ortaöğretim 11-12.Sınıflar)*, 3.

yönelik yapısıyla öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, öğretmen yeterliği ve öğrenci hazırbulunuşluğu gibi etkenlerin yanı sıra derste kullanılan öğretim materyallerinin niteliği, bu sürecin başarısında kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle en temel ve yaygın kaynaklar arasında bulunan ders kitaplarının niteliği, eğitim-öğretim sürecinin etkililiğini belirleyen temel unsurlardan biridir.¹¹ Diğer materyaller imkânlarla, öğretmenlerle öğrencilerin bilgi ve becerilerine göre çeşitlense de tüm ülke genelinde aynı ders kitaplarından yararlanır. Ders kitapları aynı zamanda öğretmenler için işlenecek konuların düzeyini ve kapsamını belirleyen bir rehber niteliği taşır. Dolayısıyla, AİHL İslam Ahlakı ders kitabının niteliği, kök değerlerin öğretiminde eğitim kalitesini belirleyici bir unsur olarak öne çıkar. Bu bağlamda, ders kitaplarının belirli özelliklere sahip olması bir gereklilik arz eder.

Ders kitaplarının sahip olması gereken özelliklerin biri, belirlenen öğrenme çıktısına ulaşmada yararlanılacak içeriği doğru bir şekilde barındırmasıdır. Bu nedenle İslam Ahlakı ders kitabının değerler eğitimini İslam esaslarında yer alan sahih bilgilerle desteklemesi ve bunların kalıcı bir şekilde öğrenilebilmesi için alıştırma yapmaya olanak tanıyan etkinlikler barındırması beklenir. Nitelikli bir ders kitabının öğrencileri araştırma yapmaya teşvik etmesi; analiz, sentez, değerlendirme ve eleştirel düşünme gibi üst düzey öğrenme çıktılarını ulaşılmasını desteklemesi gerekir.¹² Ayrıca kitapların ilgi çekici görsel materyallerle zenginleştirilmesi, kitapların etkili birer öğretim materyalleri olmasına katkı sağlayan bir diğer husustur. Yine değerlerin öğretimi söz konusu olduğunda kitapların değerlerle ilgili kavram, tanım ve çeşitli bilgilerin yanı sıra duyuşsal davranış kazandırmaya katkı sağlayacak, değerlerin kişilik haline gelmesini destekleyecek metin ve etkinlikleri içermesi gerekliliği ortaya çıkar.¹³

Ders kitaplarının gerekli özellikler açısından eksikliklerinin belirlenmesi ve giderilmesinin eğitim kalitesinin artırılmasında ve nitelikli öğretimin sürdürülmesinde etkili bir faktör olduğu aşikârdır. Bundan dolayı İslam Ahlakı ders kitabının söz konusu özelliklere ne ölçüde sahip olduğunun belirlenmesi amacıyla bilimsel yöntemlerle araştırma yapılması ve ortaya konan eksikliklerin yetkililerce giderilmesi eğitsel bir ihtiyaç olarak değerlendirilebilir. Ancak alanyazın incelendiğinde, İslam Ahlakı ders kitabının kök değerlerin öğretimindeki işlevselliğini bu özellikler açısından ele alan herhangi bir çalışmayla karşılaşmamıştır.

Literatürde, ders kitaplarında yer alan kök değerleri inceleyen pek çok çalışma bulunmaktadır. Bunlardan biri olan “8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Kök Değerler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada, kitap içerisindeki kök değerler belirlenen temalar

¹¹ Mahmut Zengin - Dilek Mengüç, “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Din ve Ahlak Dersi Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1924-1982)”, *Turkish Studies* 12/10 (2017), 361-386.

¹² Nezehat Güçlü - Gürsen Topses, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu* (Ankara: Nobel Yayınları, 2001).

¹³ Abdurrahman Kılıç - Serdal Seven, *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi* (Ankara: Pegem Akademi, 2007), 28.

doğrultusunda analiz edilmiştir.¹⁴ “Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarındaki Öğretici Metinlerin Ders Kitapları Bağlamında İncelenmesi” adlı araştırmada metinlerin sınıf seviyelerine göre değer vurgusu incelenmiştir.¹⁵ “Öğrenme Alanları ve Değerler Açısından 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması” başlıklı çalışmada belirlenen değerlerin öğrencilere kazandırılması açısından 2018 ve 2024 öğretim programları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.¹⁶ “Yedinci Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Kök Değerlerin Öğretimi Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından belirlenen kök değerlerin ünitelerdeki yerleşimi incelenmiştir.¹⁷ Benzer şekilde, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Saygı Değeri” adlı çalışma, programda yer alan saygı değerinin kitap içerisinde nasıl temsil edildiğini ele almıştır.¹⁸ “Evrensel Değerler Bağlamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri” adlı araştırmada öğretim programları ve ders kitapları evrensel değerler açısından incelenmiştir.¹⁹ “Examination of the 6th Grade Religious Culture and Ethics Course Book in Terms of Root Values” adlı çalışmada on kök değer temel alınarak 6. sınıf DKAB ders kitabı içerikleri incelenmiştir.²⁰ “Ortaokul Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabının Kök Değerler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmada ise, kök değerlerin kitapta ne sıklıkla yer aldığı değerlendirilmiştir.²¹

Bu çalışmanın temel problemi, AIHL İslam Ahlakı ders kitabının kök değerlerin öğretimi açısından pedagojik potansiyelinin ve içeriğinin ne olduğudur. Çalışmada bu temel problem doğrultusunda, MEB tarafından 2017 yılında yenilenen öğretim programlarıyla müfredata dahil edilen ve halen güncelliğini koruyan adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlikten

¹⁴ Aysel Arslan - Furkan Turan, “8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Kök Değerler Açısından İncelenmesi”, *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama* 15/29 (Temmuz 2024), 105-130.

¹⁵ Onat Turan - Burcu Duman, “Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarındaki Öğretici Metinlerin Kök Değerler Bağlamında İncelenmesi”, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 35 (Ağustos 2023), 265-287.

¹⁶ Çiğdem Kan - Serkan Çevik, “Öğrenme Alanları ve Değerler Açısından 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması”, *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi* 9/1 (Temmuz 2025), 19-34.

¹⁷ Cihan Ağca - Hasan Meydan, “Yedinci Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Kök Değerlerin Öğretimi Açısından İncelenmesi”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1 (Haziran 2022), 94-116.

¹⁸ İsmail Arıcı - Kenan Maden, “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Saygı Değeri”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22/1 (Nisan 2018), 237-256.

¹⁹ Hüseyin Kasım Koca, “Evrensel Değerler Bağlamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 64/2 (Kasım 2023), 629-657.

²⁰ Aysel Arslan - Büşra Yıldırım, “Examination of The 6th Grade Religious Culture and Ethic Course Book in Terms of Root Values”, *Studies in Educational Research and Development* 9/1 (Haziran 2025), 42-68.

²¹ Mehmet Yıldız, “Ortaokul Peygamberimizin Hayatı Ders Kitaplarının Kök Değerler Açısından İncelenmesi”, *Tasavvur* 10/1 (Haziran 2024), 344.

oluşan on kök değer²² ele alınmıştır. Bu doğrultuda araştırmada; bakanlık tarafından 2025-2026 eğitim-öğretim yılında seçmeli AİHL İslam Ahlakı derslerinde kullanılan ders kitabı²³ temel veri kaynağı olarak belirlenmiştir. Çalışmanın amacı, söz konusu değerlerle ilgili içeriklerin ders kitabında ne oranda bulunduğunu, İslam Ahlakı çerçevesinde sahih bilgilerle tutarlılığını, ilgi çekici etkinliklere yer verilme düzeyini, görsel materyal kullanım niteliğini ve değerlerin duyuşsal öğrenmeyi destekleme potansiyelini saptamaktır.

1. Eğitimde Kök Değerlerin Öğretimi

Değer kavramı, sözlük anlamıyla “bir şeyin önemini belirlemeye yarayan ölçü, bir şeyin karşılığı; fehamet, kadir, kıymet” olarak ifade edilmektedir.²⁴ Etimolojik açıdan “değmek” fiilinden türeyen değer, türetilmiş kullanımlarda iyi, doğru ve güzel olan; bireyler tarafından savunulabilen, kıymet taşıyan ve ulaştırılması arzulanan şeyleri tanımlamak için kullanılmaktadır.²⁵ Bunun yanında, değer kavramı bir şeyin önem kazanmasını sağlayan ölçüt²⁶ anlamını da bünyesinde barındırmaktadır.

Küreselleşme ve hızlı toplumsal dönüşümlerin yaşandığı günümüz dünyasında, birçok alanda olduğu gibi ahlaki erdemlerde de farklılaşmaların meydana geldiği gözlenmektedir. Bu değişimin değerlerin anlam kaybına uğraması, sıradanlaşması ve hatta bazı değerlerin toplumsal hayattan silinmesi şeklinde kendini gösterebildiği söylenebilir. Dolayısıyla günümüzde değer eğitiminin genel eğitimin tamamlayıcı bir unsuru olmaktan öte, toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında zorunlu bir gereklilik hâline geldiği değerlendirilmektedir.²⁷

Değerler, toplumun temel dinamiklerinden biri olarak bireylerin birlikte yaşama kültürünü ve toplumsal barışın tesisini mümkün kılan başlıca unsurlardan biridir.²⁸ Birey toplumsal hayatı öğrenirken aynı zamanda ahlaki davranışlarının da temelini oluşturur. Modern bireylerin insani ve ahlaki değerleri yeni kuşaklara aktarma konusunda geri planda kalması durumundaysa değerler sisteminde bir dejenerasyonun meydana gelmesi kaçınılmaz olur.²⁹ Toplumda değerlere duyarlı bireylerin yetişmesi ise, bireylerin iyi ile kötüyü ayırt edebilme kapasitesini güçlendirir ve böylece değerler toplumsal varlığın,

²² Talim ve Terbiye Kurumu Başkanlığı, *Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, Temmuz 2017), 22.

²³ Gülsüm Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı* (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2025).

²⁴ Türk Dil Kurumu (TDK), "Değer" (Erişim 14 Ağustos 2025).

²⁵ Zarife Şeyma Arslan - Fatma Tunç Yaşar, "Yükselen Değer Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım", *Dem Dergi* 1/1 (2007), 8.

²⁶ Hayati Hökelekli, *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitim* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 193.

²⁷ Fatmanur Dikmen, "Ahlak, Değerler ve Eğitimi", *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (Ocak 2015), 167.

²⁸ Yıldız, "Ortaokul Peygamberimizin Hayatı Ders Kitaplarının Kök Değerler Açısından İncelenmesi", 347.

²⁹ Hayati Hökelekli, *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din* (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2016), 12.

sürekliliğin ve birliğin güvencesi hâline gelebilir.³⁰

Bireylerin davranışlarını anlamlandırmasında değerlerin kritik bir rol oynadığı görülür. Bu sebeple değerler, tarih boyunca farklı disiplinlerin araştırma konusu olmuştur. Allport, Schwartz, Rokeach ve Inglehart gibi araştırmacılar bu alana önemli katkılar sağlamıştır.³¹

Allport, değer kavramını bireyin benliğiyle doğrudan ilişkili anlamlar üzerinden tanımlamış ve bu yaklaşımıyla değerlerin psikolojik boyutunu vurgulamıştır.³² Bu tanım, değerlerin korunabilmesi için bireysel çabanın gerekliliğini ortaya koyarken, aynı zamanda değerlerin bireye göre biçimlendiğini göstermektedir. Allport'un bu bakış açısı, özellikle eğitim süreçlerinde öğrencilerin bireysel değerlerin kazandırılması yönünde desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Schwartz, bireyin toplumsal uyum sağlayabilmesinin, toplumsal değerleri bilmesiyle mümkün olabileceğini ifade eder ve bu değerlerin öğrenilmesinde en önemli aracın okul olduğunu belirtir.³³ Ona göre değerler, bireyin hem kendi yaşamına hem de çevresindeki olaylara anlam yüklemesini sağlayan; davranışlara haklı gerekçeler sunan ölçütlerdir.³⁴ Schwartz'ın yaklaşımı, değerlerin ders kitapları aracılığıyla kazandırılmasının toplumsal düzeni olumlu yönde etkileyebileceğini ortaya koymaktadır.

Rokeach, değerleri bireyin ve toplumun davranışlarını belirleyen değişmez inançlar bütünü olarak temellendirir. Ona göre bireyin karakteri, içinde bulunduğu kültürel çevre ve sosyal ortam, değerlerin oluşumunda temel rol oynar. Rokeach, değerlerin ne tamamen sabit ne de sürekli değişen bir yapı olmadığını ileri sürerek, değerlerin kalıcılığının, bireyin öğrenme süreçlerinden beslenmesi ve mevcut değerlerden farklı deneyimlerle etkileşime girmesiyle sağlandığını ifade eder. O, araştırmaları sonucunda değerleri bilişsel (bilgi), duyuşsal (duygu) ve davranışsal (eylem) boyutlar olarak incelemiş ve değerlerin kalıcılığının, salt bilgi aktarımı ile değil, bireyin öğrenme süreçlerinden beslenmesi ve

³⁰ Nurlybek Zhanykulov, "Modern Toplumda Din ve Ahlak", *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji* 38 (Haziran 2022), 77-88.

³¹ Asım Yapıcı - Zeki Salih Zengin, "İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/4 (Ekim 2003), 178.

³² Gordon Allport, *The Person in Psychology* (Boston:Beacon Press, 1968), 160; Yapıcı - Zengin, "İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Örneği", 178.

³³ Mücahit Arpacı, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Adaylarının Değer ve Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri", *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/2 (Nisan 2013), 207.

³⁴ Shalom. H Schwartz, "Universal in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries", *Advances in Experimental Social Psychology*, ed. Mark P. Zanna (New York: Academic Press, 1992), 25/1, 13-14, 18; Shalom. H Schwartz - Wolfgang Bilsky, "Toward a Universal Psychological Structure of Human Values", *Journal of Personality and Social Psychology* 53/3 (1987), 550.

mevcut değerlerden farklı deneyimlerle etkileşime girmesiyle sağlandığını ifade etmiştir.³⁵ Inglehart ise değerleri materyalist ve post-materyalist kavramlarla ilişkilendirerek, değerlerin kültürel kodlar aracılığıyla değişebileceğini ileri sürer.³⁶

İfade edilen söz konusu görüşler, kök değerlerin tanımı, aktarımı ve toplumsal işlevi açısından bütüncül bir çerçeve ortaya koyar. Değerlerin kuşaktan kuşağa aktarımı, bireysel davranışların düzenlenmesi ve denetlenmesi aracılığıyla toplumsal düzenin devamlılığının güvence altına alınmasına katkı sağlar. Ahlak bir değerler sistemi olarak düşünüldüğünde, toplumun sürekliliği için kuşaktan kuşağa aktarılan doğru ve yanlış davranış normlarının bireyler tarafından yeterince içselleştirilmemesinin bu sistemi tehdit altında bıraktığı söylenebilir.³⁷ Dolayısıyla değerlerin nesiller boyu aktarımı ve içselleştirilmesi sürecinin planlı ve programlı bir eğitim süreciyle desteklenmesine ihtiyaç duyulur.

Değerler eğitimi yalnızca kavramsal bilgi ve tanım aktarımından ibaret görülemez. Zira bu süreçte üst düzey bilişsel öğrenmeler önemli olmakla birlikte, tek başına davranış değişikliğini sağlamada yetersizdir. Değerlerin kişilik haline gelerek davranışlara yansiyabilmesi için daha çok üst düzey duyuşsal öğrenmelerin gerçekleşmesi gerekir. Dolayısıyla, değerler eğitiminden beklenen başarıya ulaşılabilmesinde aileyle iş birliği içinde yürütülen planlı ve programlı bir eğitim sürecinin yadsınamaz bir önemi bulunur.³⁸ Bu öneme binaen Türk Eğitim Sistemi'nin genel amaçları incelendiğinde duyuşsal temelli değerler eğitimine güçlü bir vurgu yapıldığı görülür.³⁹ Buna bağlı olarak, okullardaki tüm branşların alan özelinde verilen bilgi ve becerilerin yanı sıra değerler eğitimi de desteklemesi bir zorunluluk hâline gelir.

Okullarda öğretime konu edilen değerler geniş bir yelpazeye sahiptir; fakat uygulamada on kök değerın ön plana çıkarılarak bunların öğretimine ayrı bir önem verildiği bilinmektedir. Aşağıdaki tabloda AİHL meslek derslerinde kazandırılması hedeflenen kök değerlere ve bunlarla ilişkili tutum ve davranışlara yer verilmiştir.

³⁵ Milton Rokeach, *The Nature of Human Values* (New York: The Free Press, 1973), 5-8; Yapıcı - Zengin, "İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Örneği", 179.

³⁶ Ronald Inglehart - Christian Welzel, *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence* (New York and Cambridge: Cambridge University Press, 2005), 1.

³⁷ Metehan Özırmak, *Türk Medyasında Etik Kavramı Üzerinden Yurttaş Gazeteciliğinin Değerlendirilmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 3.

³⁸ Yasin Yiğit, *Maneviyat Eğitimi & Manen Güçlenmenin Yollarını Aralayan Dinî, Manevî, Tasavvufî, Psikolojik ve Pedagojik Bir Değerlendirme* (Ankara: Nobel Yayınları, 2023), 112-118.

³⁹ METK, md. 2/1.

Tablo 1: Kök Değerler ile Tutum ve Davranışları⁴⁰

Kök Değerler	Kök Değerlere Ait Tutum ve Davranışlar
Adalet	Adil olma, ayrımcılık yapmama, hakkı gözetme...
Dostluk	Diğerkâm davranma; güven, anlayış ve sadakat gösterme; dayanışma ve yardımlaşma içinde olma...
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...
Öz Denetim	Davranışlarını kontrol edebilme, sorumluluk alabilme ve gerektiğinde hatasını düzeltebilme...
Sabır	Azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
Saygı	Başkalarının hak ve kişiliklerine değer verme; muhatabın konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme; nazik ve düşünceli davranma...
Sevgi	Aile ve yakın çevreye bağlı olma, fedakârlık ve merhamet gösterme, güven ve sadakat duygusu taşıma...
Sorumluluk	Kendine, başkalarına, çevreye ve topluma karşı görevlerini yerine getirme; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma; davranışlarının sonuçlarını üstlenme ve hesap verebilir olma...
Vatanseverlik	Ülkesine karşı bağlılık ve sorumluluk bilinci taşıma; toplumsal kurallara ve kanunlara uyma, tarihsel ve kültürel mirasa duyarlı olma; toplumsal dayanışmayı ve kamu yararını gözetme...
Yardımseverlik	Başkalarına destek olma, paylaşma, iş birliği yapma, merhamet ve şefkat gösterme, misafirperver olma ve toplumsal dayanışmayı güçlendirme...

Tabloda, kök değerlerin yalnızca teorik bir liste olmadığı; her bir değer somut tutum ve davranışlarla nasıl hayata geçirilebileceği açıkça görülmektedir. Bu değerlerin her birinin içselleştirilmesi, bireysel gelişim açısından olduğu kadar toplumsal yaşamın düzeni ve işleyişi açısından da önem taşır. Kök değerler, ilgili tutum ve davranışlarla somutlaştırılarak öğrencilerin günlük yaşamlarına yansıtılabilir hâle gelir. Dolayısıyla kök değerlerin benimsenmesini hedefleyen bir değerler eğitimi, bireylerin karakter gelişimini desteklerken toplumsal uyum ve sorumluluk bilincinin pekişmesine de katkı sağlayabilir.

Buraya kadar yapılan değerlendirmeler ve ele alınan kuramsal yaklaşımlar, değerlerin ders kitapları aracılığıyla öğrencilerin kendi kültürel bağlamları temelinde, bilişsel olduğu kadar duyuşsal ve davranışsal katılım yoluyla da kazandırılabilirliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ele alınan teorik yaklaşımların, ders kitaplarının çok boyutlu pedagojik potansiyelini değerlendirmede sistematik bir temel sunduğu söylenebilir. Özellikle Schwartz'ın değerlerin toplumsal düzen açısından önemine yaptığı vurgu ile Rokeach'ın bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyut ayrımı dikkate alındığında, ders kitabı incelemelerinin yalnızca içerik sıklığı veya doğruluğu ile sınırlandırılmasının yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Bu tür incelemelerde, bilgilerin doğruluğu ve içerik sıklığı gibi bilişsel boyutların yanı sıra, değerlerin içselleştirilmesini ve davranışa dönüşmesini

⁴⁰ MEB, *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*, 6; Talim Terbiye Kurumu Başkanlığı, Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine, 22.

destekleyen etkinlikler ile görsel materyallerin niteliği gibi duyuşsal ve davranışsal boyutların da ele alınması gerekmektedir. Bu bütüncül yaklaşım, ders kitaplarının bilgi aktarımı, etkinlik tasarımı, görsel materyal kalitesi ve duyuşsal katkı potansiyeli gibi tüm yönlerinin sistematik biçimde değerlendirilmesine olanak sağlamaktadır.

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada, AİHL İslam Ahlakı ders kitabı kök değerler çerçevesinde nitel araştırma yaklaşımıyla ele alınmış ve doküman incelemesi yoluyla analiz edilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması amaçlanan olgulara ilişkin bilgi içeren basılı ve dijital kaynaklarda yer alan belgelerin sistematik biçimde analiz edilmesini sağlayan bir tekniktir.⁴¹ Çalışmada 2025-2026 eğitim-öğretim yılında seçmeli AİHL İslam Ahlakı derslerinde kullanılan ders kitabından elde edilen veriler, içerik analizi yoluyla çözümlenmiş, tablolaştırılmış ve seçilen örnek içerikler üzerinden betimsel analizle yorumlanmıştır. Analiz sürecinde kök değerler; bakanlığın öğretim programındaki daha önce ifade edilen tanımları esas alınarak üniteler arasındaki dağılımları, ele alındıkları metinsel bağlamlar (naslar, hadisler vb.) ve sunum biçimleri (etkinlik, görsel, bilgi notu) açısından tematik olarak sınıflandırılmıştır. Bu doğrultuda çalışmada ders kitabının, kök değerlerin öğretimine yönelik pedagojik potansiyeli; bilgi içeriğinin doğruluğu, değerlerin ele alınma sıklığı, etkinliklerin yeterliliği, görsel materyallerin kullanımı ve değerlerin içselleştirilmesini destekleyen pedagojik unsurlar açısından değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular ise belirlenen temalar çerçevesinde bütüncül bir yaklaşımla analiz edilerek yorumlanmıştır.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler, 2025-2026 eğitim-öğretim yılında seçmeli AİHL İslam Ahlakı derslerinde kullanılan ders kitabından⁴² elde edilmiştir. İncelemede kök değerler olarak adalet, dostluk, dürüstlük, özdenetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik ele alınmıştır. Metin, etkinlik ve görseller bu değerler doğrultusunda tema temelli olarak kodlanmış, birden fazla değer geçtiği cümlelerde her biri ayrı ayrı kaydedilmiştir. Doğrudan değer geçmediği ancak ilgili tutum ve davranışları yansıtan ifadeler de değerlendirmeye alınmıştır.

Verilerin analizi, araştırmacı tarafından sistematik bir veri kayıt formu (Excel) üzerinden gerçekleştirilmiştir. Araştırmada analiz birimi olarak "cümle ve ifadeler", kayıt birimi olarak ise "kök değerler" esas alınmıştır. Metin, etkinlik ve görseller on kök değer doğrultusunda tema temelli olarak kodlanmış; bir cümlede birden fazla değer tespit edildiği durumlarda her değer ayrı bir birim olarak kaydedilmiştir. Doğrudan değer isminin geçmediği ancak ilgili kök değere ait tutum ve davranışları açıkça yansıtan örtük ifadeler de

⁴¹ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Pegem Akademi, 2021), 189, 194-201.

⁴² Pehlivan Ağarakça vd., *İslam Ahlakı*.

analiz kapsamına dahil edilmiştir. Bu doğrultuda ulaşılan veriler, frekans (f) ve yüzde (%) tablolarına dönüştürülerek betimsel analizle yorumlanmıştır. Yüzde hesaplamaları, kitap genelindeki toplam cümle sayısı üzerinden değil; incelenen bölümlerde tespit edilen toplam kök değer ifade sayısı (n) üzerinden yapılmıştır. Böylece her bir değer, kitaptaki genel değer yoğunluğu içerisindeki payı saptanmıştır. Verilerin analizi sürecinde veri setindeki yoğunluk (sıklık) dışında kitap; içeriğin doğruluğu, etkinliklerin niteliği, görsel materyal kullanımı ve duyuşsal katkı ölçütleri bağlamında da değerlendirilmiştir. Bu çok boyutlu analiz yaklaşımı, ders kitabının kök değerlerin öğretimi açısından pedagojik potansiyelinin hem nicel hem de nitel verilerle ortaya konulmasına imkân tanımıştır. Kitapta “Öğrenelim”, “düşünelim”, “değerlendirelim” ve “araştıralım” gibi pedagojik bölümler tam sayım yöntemiyle incelenmiş; içindekiler, sözlük ve kaynakça gibi teknik kısımlar analiz dışı bırakılmıştır.

Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla nitel araştırma yöntemleri doğrultusunda şu adımlar izlenmiştir:

- *Uzman Teyidi*: Sürecin nesnellliğini artırmak için, tüm kodlamalar bir din eğitimi alan uzmanı tarafından incelenmiş, görüş ayrılığı bulunan kodlamalar üzerinde müzakere yapılarak görüş birliğine varılmıştır. Bu adım, çalışmanın iç tutarlılığını güçlendirmiştir.

- *Kodlayıcılar Arası Güvenirlik*: Çalışmanın güvenilirliğini nicel olarak ortaya koymak amacıyla, rastgele seçilen toplam kodlama sayısının %20'si farklı bir alan uzmanı tarafından tekrar kodlanmıştır. Hesaplama sonucunda, iki kodlayıcı arasında %94 gibi yüksek bir uyum yüzdesi elde edilmiştir. Bu oran, çalışmanın kodlayıcılar arası güvenilirliğinin yüksek olduğunu göstermektedir.

- *Tutarlılık Denetimi (Gözden Geçirme)*: Ayrıca, elde edilen veriler farklı zamanlarda araştırmacı tarafından tekrar gözden geçirilmiş ve kodlamalardaki tutarlılık denetimi yapılmıştır.

3. Bulgular

Bu başlık altında kök değerlerin İslam ahlakı ders kitabında yer alma oranları, içeriklerin İslam ahlakı ilkeleriyle tutarlılığı, sunulan etkinliklerin niteliği, görsel materyal kullanım düzeyi ve değerlerin içselleştirilmesini destekleyen pedagojik öğeleri incelenmiştir.

Adalet Kök Değeri

Toplumda huzur ve güven ortamının tesisinde önemli bir rol üstlenen adalet; hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, yasalarla güvence altına alınan hakların herkes tarafından kullanılmasını sağlama ve herkese hak ettiğini verme şeklinde tanımlanan bir değerdir.⁴³ Öğretim programında doğrudan “Adaletli olmanın birey ve toplumun huzuru için gerekli olduğunu fark eder.”⁴⁴ kazanımına yer verilmiştir.

Kitapta bu değere ilişkin karşılaşılan ifadelerin sıklık ve yüzde dağılımları aşağıdaki

⁴³ Türk Dil Kurumu (TDK), "Adalet" (Erişim 14 Ağustos 2025).

⁴⁴ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 7.

tabloda sunulmuştur.

Tablo 2: Adalet Kök Değerine İlişkin Ders Kitabı Sıklık ve Yüzde Dağılımı

Değer	Sayfa Numaraları	Değer Sıklığı (f)	Yüzde%
Adalet	13,14,22,23(12),24(4),25,26,26(4),27,28,31,35,36, 37,44,51,52,57,59,89,52,60,61,62(2),63,65(2),66(3),67(4),68, 69(2),72,75(3),78,80,86,87,88,89,91,92,98,99,100,101(2), 102(2),103,104,105,106(3),107(2),108,109,110(2),112,121, 126,132,143,144,148(2),149,150,151,153,155,156,159(2),162,163.	103	%8,2

Ders kitabında adalet değerine 103 kez yer verilmiş olup, bu sayı kök değerler dağılımında %8,2'lik bir oran oluşturmaktadır. Adalet; hak ve hukuka uygunluk, kul hakkını gözetme, bireyler arasında eşitlik ilkesini gözeterek herkese hak ettiğini verme ve toplumsal düzeni koruma yönleriyle ele alınmıştır. 'Adil olmak' başlığı altında adaletin bireysel ve toplumsal hayat için gerekliliği vurgulanmış; ayrıca kul hakkı, hukuk kuralları, eşit davranma ve toplumsal sorumluluk gibi konular aracılığıyla da doğrudan veya dolaylı biçimde işlenmiştir. Bu bağlamda adalet hem dinî referanslarla hem de sosyal ilişkiler çerçevesinde öğrencilerin değer dünyasına aktarılmaya çalışılmıştır. Ders kitabında adalet kök değeriyle ilgili öne çıkan ifadelerle şu örnekler verilebilir:

“Allah insanlar arasında hüküm verdiğiniz zaman, adaletle hükmetmenizi emreder.”
(en-Nisâ 4/58)⁴⁵

Devlet yöneticisinin vatandaşa, anne-babanın çocuğuna, öğretmenin öğrencisine, eşlerin birbirlerine, patronun işçisine hak ettiği ücreti vermesi adil olmanın gereğidir. Toplumsal düzen, adalet olmadan sağlanamaz.⁴⁶

Kitapta adalet değeri, ayetler ve Hz. Peygamber'in örnek davranışlarıyla sahih ve tutarlı biçimde ele alınmış; “Adil Olmak”⁴⁷ başlığı altında doğrudan, diğer bölümlerde ise dolaylı olarak vurgulanmıştır. Kul hakkının eşitlik ve toplumsal sorumlulukla ilişkilendirilmesi vesilesiyle hem bireysel hem toplumsal düzeyde doğru bir çerçeve sunulmuştur. Öğrenciyi sürece aktif katan etkinlikler azdır; mevcut etkinlikler genellikle metin temelli ve bilgi aktarımına dayalıdır. 'Değerlendirelim' gibi etkinlikler dışında, öğrencilerin kendi deneyimleri ve günlük yaşamlarıyla ilişkilendirerek değeri keşfetmelerine imkân tanıyacak uygulamalara yeterince yer verilmemiştir. Görsel materyal kullanımı da sınırlı olduğundan, içeriğin duyuşsal öğrenmeyi ve adalet değerinin içselleştirilmesini yeterince desteklemediği görülmektedir. Bu nedenle, kitap adalet değerinin bilişsel düzeyde öğrenilmesine katkı sağlasa da bu değerın davranışa dönüştürme ve içselleştirme süreçlerini destekleme konusunda sınırlı görünmektedir.

⁴⁵ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 23.

⁴⁶ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 23.

⁴⁷ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 23.

Dostluk Kök Değeri

Dostluk; sevilen, güvenilen, gönüldaş, iyi anlaşılabilir ve aralarında iyi ilişki olan bireyler olarak tanımlanan “dost” kelimesinden türetilmiş olup, dost olma durumunu yansıtan yapıcı ve bütünleştirici bir değerdir.⁴⁸ Öğretim programında doğrudan dostlukla ilgili bir kazanım yer almamakla birlikte kitapta bu değer öğretimiyle ilişkilendirilebilecek çeşitli içeriklerle karşılaşmıştır.

Kitapta bu değere ilişkin karşılaşılan ifadelerin sıklık ve yüzde dağılımları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 3: Dostluk Kök Değerine İlişkin Ders Kitabı Sıklık ve Yüzde Dağılımı

Değer	Sayfa Numaraları	Değer Sıklığı(f)	Yüzde%
Dostluk	20,25,28(2),41,42,43,45,46,58,61,62,63,64,67,85,106,123,129,130,132,133,137,138,143,144,145,146,148,150,154,160,161,162,163,167(2).	44	%3,51

Dostluk değerine kitapta 44 kez yer verilmiş; bu değer, toplam kök değerler dağılımı içinde %3,51’lik oranla diğer değerlere kıyasla daha sınırlı düzeyde temsil edilmiştir. Kitapta dostluk; bireyler arası güven, gönüldaşlık, iyi ilişkiler ve birbirinin haklarını gözetme temaları çerçevesinde işlenmiş, ayetler ve hadisler desteklenmiştir. Değer, öğrencilerin günlük yaşamlarıyla ilişkilendirilebileceği örneklerle kazandırılmaya çalışılmış, ancak içeriklerde konu başlığı altında sistematik bir anlatıma yer verilmemiştir. Öğretim programında doğrudan bir kazanım yer almamasına rağmen, kitapta dostluk değeri bilhassa kardeşlik başta olmakla birlikte diğer değerlerle ilişkilendirilerek kazandırılmaya çalışılmıştır. Ders kitabında dostluk kök değeriyle ilgili öne çıkan ifadeler şu örnekler verilebilir:

Müminler birbirlerini sevmeye, îsar derecesinde olmalıdır. Yani bir insan, mümin kardeşini kendisine tercih edebilmeli, onun ihtiyaçlarını kendi ihtiyaçlarının önünde tutabilmelidir. İslam, dostluğu güven, sadakat ve fedakârlık üzerine inşa eder⁴⁹ Peygamber Efendimiz (s.a.v.): “Sizden biriniz kendiniz için istediğini din kardeşi için istemedikçe gerçek anlamda iman etmiş olmaz.” (Ebû Dâvûd es-Sicistânî, “Fiten”, Sünen, 4242).⁵⁰

Ders kitabında dostluk değeri, ayet ve hadisler aracılığıyla sahih kaynaklara dayalı biçimde sunulmuş ve İslam ahlakı çerçevesinde tutarlı bir içerik oluşturulmuştur. Değer hem bireysel hem de toplumsal bağlamda doğru biçimde aktarılmış olsa da dostluk konusunun kitapta ayrı bir başlık altında ele alınmaması önemli bir eksiklik. Öğrenciyi etkin biçimde sürece katan uygulamaların azlığı, değer kalıcı öğrenilme potansiyelini sınırlamaktadır. Değere temas edilen sayfalarda görsel materyal kullanımı oldukça

⁴⁸ Türk Dil Kurumu (TDK), "Dostluk" (Erişim 14 Ağustos 2025).

⁴⁹ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 43.

⁵⁰ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 43.

sınırlıdır; mevcut görsellerin ise yalnızca tokalaşan insan figüründen ibaret olduğu görülmektedir.⁵¹ Ayrıca kitapta ağırlıklı olarak bilgi aktarımına dayalı metinlerin yer alması, dostluk değerinin duyuşsal düzeyde içselleştirilmesini ve kalıcı bir tutuma dönüşmesini destekleme noktasında sınırlı kalmaktadır.

Dürüstlük Kök Değeri

Dürüstlük; sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, bireyin hayatında önemli bir yere sahip olan ve doğru davranışlarını yönlendirmeye yardımcı olan bir değerdir.⁵² İslam Ahlakı Öğretim Programında doğrudan “Niçin dürüst ve güvenilir olmak gerektiğini kavrar.”⁵³ kazanımı yer almaktadır.

Kitapta bu değere ilişkin karşılaşılan ifadelerin sıklık ve yüzde dağılımları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 4: Dürüstlük Kök Değerine İlişkin Ders Kitabı Sıklık ve Yüzde Dağılımı

Değer	Sayfa Numaraları	Değer Sıklığı (f)	Yüzde %
Dürüstlük	11(2),12,18,19,20,21(2),24(3),25,26,34,50,52(12),53(4),54(4),55,57(2),58(4),60(3),61,62,63(2),64(2),65(3),66,67(2),68(4),70,71,74,76(2),78,80,85,86(2),90,92,97(2),98,99(15),100(5),101(3),102(2),103(2),104(2),105(2),106(2),107,110(4),112,117(2),118,121,122(2),123,126,127(5),129(2),131,132,134(3),137,138(2),139(2),140,143,145(2),147,148(2),149,150(2),152,153,154,155,156,160,161,162,163.	159	%12,67

Ders kitabında dürüstlük değerine toplam 159 kez temas edilmiş olup, bu sayı kök değerler dağılımı içinde %12,67'lik bir orana sahiptir. Kitapta “Dürüstlük ve Güvenilir Olmak” başlığı altında bu değer doğrudan ele alınmış; ayrıca adaletli olmak, yalan söylememek ve doğru olmak gibi konular aracılığıyla da dolaylı biçimde işlenmiştir. Dürüstlük, bireylerin hem toplumsal hem de bireysel yaşamında güven duygusunun tesis edilmesi ve doğru davranışların benimsenmesini sağlama temaları çerçevesinde işlenmiş; ayetler ve Hz. Peygamber’in öğütleriyle desteklenmiştir. Konu içerisinde ayetler, hadisler, önemli kişi ve şahsiyetlerin sözleri ile “Öğrenelim”, “Düşünelim” ve bilgi kutularına sıkça yer verilmiştir.

Ders kitabında dürüstlük kök değeriyle ilgili öne çıkan ifadeler şunlardır:

Dürüstlük, doğruluk ve güvenilirlik üzerine kurulu bir ahlaki ilkedir. Kişi, sözünde durmalı, emanete riayet etmeli, hileye ve yalan söylemeye asla yönelmemelidir.⁵⁴

“Tam anlamıyla başarmanız mümkün olmasa da siz dosdoğru olmaya çalışın!” (Ebû

⁵¹ bk. Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 25.

⁵² Türk Dil Kurumu (TDK), "Dürüstlük" (Erişim 14 Ağustos 2025).

⁵³ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 7.

⁵⁴ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 19.

Dâvûd es-Sicistânî, “Fiten”, 7).⁵⁵

Ders kitabında dürüstlük değerine ilişkin içerikler, ayetler, hadisler ve önemli şahsiyetlerin sözleri aracılığıyla aktarılmış olup, İslam Ahlakı çerçevesinde güvenilir ve tutarlı bilgiler sunmaktadır. Kitapta “Dürüstlük ve Güvenilir Olmak”⁵⁶ başlığı altında doğrudan ele alınan değer, adaletli davranmak, yalan söylememek ve doğru olmak gibi konularla bağlantılandırılarak farklı bölümlerde de vurgulanmıştır. Ancak konu işlenişi genellikle tekdüze bir yapıdadır. Kitapta öğrenciyi aktif kılabilecek uygulamalar sınırlı olup, ‘Öğrenelim’ veya ‘Düşünelim’ gibi monoton etkinliklerin değerleri deneyimleme fırsatını kısıtladığı söylenebilir. Görsel materyal kullanımı sadece sema yapan Mevlâna resminin⁵⁷ bulunmasından nedeniyle oldukça sınırlı olup, mevcut kutucukların koyu renkli tasarımı okunabilirliği düşürmektedir.⁵⁸ Bu durum, öğrencilerin dikkatini çekme ve öğrenilen bilgileri içselleştirme potansiyelini sınırlandırmaktadır. Kitabın sunduğu materyaller bilişsel düzeyde öğrenmeyi desteklese de dürüstlük değerinin duyuşsal kazanımı ve davranışa dönüşerek kalıcı içselleşmesi için yeterli desteği sunma açısından oldukça sınırlıdır.

Özdenetim Kök Değeri

Özdenetim; daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka bir amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlamasıdır. Bireylerin davranışlarını otokontrol altına alabilmesini sağlayan bu değer, kazandırılması gereken önemli bir özelliktir. Özdenetim, bireyin davranışlarını içsel bir analizden geçirerek şekillendiren ve kendi davranışlarını yönetmesine imkân tanıyan bir değerdir.⁵⁹

İslam Ahlakı Öğretim Programında özdenetim ifadesi doğrudan bir kazanım olarak yer almamaktadır. Bununla birlikte, “Aceleci olmamaya, tahammül göstermeye istekli olur.”⁶⁰ ve “Cimriliğin ve korkaklığın olumsuz bir davranış olduğunun bilincine varır.”⁶¹ kazanımları özdenetim ile doğrudan ilişkilendirilebilir.

Kitapta bu değere ilişkin karşılaşılan ifadelerin sıklık ve yüzde dağılımları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 5: Özdenetim Kök Değerine İlişkin Ders Kitabı Sıklık ve Yüzde Dağılımı

Değer	Sayfa Numaraları	Değer Sıklığı (f)	Yüzde%
Özdenetim	12,13(2),14,19,21(2),22(2),25,32(2),33(3),34,35(2),36(2),37,41,50(2),55(2),56(2),57,58,59,60(2),62,63,64,65,67,68,69,70(3),71(4),72,73,74(2),76,77,78(3),79,80(4),85(2),86,92,97,	150	%11,95

⁵⁵ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 19.

⁵⁶ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 18.

⁵⁷ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 18.

⁵⁸ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 19.

⁵⁹ Türk Dil Kurumu (TDK), "Özdenetim" (Erişim 14 Ağustos 2025).

⁶⁰ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 7.

⁶¹ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 7.

98,99,101(2),102,104,105,106,108(2),110(2),112,117(2),
118(2),119(3),121,122,123(2),124,125,126(3),127(4),128,
129(2),130,131(2),132,133,134,137,138(2),139(2),140(2),
145(2),146,147(2),148(2),149,150(2),151(3),152,153(2),154,
155(2),156,157(2),159(2),163,164(2),165,166(3),167(4).

Ders kitabında özdenetim değerine 150 kez temas edilmiş olup, bu sayı toplam kök değerler dağılımında %11,95 oranına sahiptir. Kitapta özdenetim; nefis terbiyesi, davranışları bilinçli kontrol etme, kanaatkâr olma ve sabır gibi temalar çerçevesinde işlenmiş, ayet ve hadislerle desteklenmiştir. Değer, öğrencilerin günlük yaşamları ve davranışlarıyla ilişkilendirilebilecek örneklerle kazandırılmaya çalışılmış, ancak konu başlığı altında sistematik bir anlatıma yer verilmemiştir. Öğretim programında doğrudan “özdenetim” ifadesi kazanımlar arasında yer almasa da öğrencilerin aceleci olmama, tahammül gösterme, cimriliğin ve korkaklığın olumsuz yönlerinin bilincine varma gibi davranışları geliştirmesi aracılığıyla özdenetim değerine farkındalık kazandırılması hedeflenmiştir.

Ders kitabında özdenetim kök değeriyle ilgili öne çıkan ifadeler şunlardır:

Kulluk bilincine sahip olan ve bu dünyada misafir olduğunun farkında olan kimse, kulluk görevini seve seve yerine getirir.⁶²

Kuran-ı Kerim’de şöyle buyrulmuştur: “Ayetlerimiz hakkında dedikoduya dalanları gördüğün vakit başka bir söze dalıncaya kadar onlardan yüz çevir, uzaklaş. Şayet şeytan sana unutturursa hatırladıktan sonra (kalk), o zalimler grubu ile beraber oturma.” (el-En'âm 6/68).⁶³

“Eli sıkı olma, ölçüsüzce eli açıkta olma; sonra kınanacak, kendi kendine hayıflanacak duruma düşersin.” (el-İsrâ 17/29)⁶⁴

Ders kitabında özdenetim değeri, ayetler, hadisler ve atasözleriyle sahih biçimde ele alınmış; nefis terbiyesi, sabır, kanaatkârlık ve davranış kontrolü gibi konularla ilişkilendirilmiştir. Ancak özdenetimin farklı konulara dağılmış şekilde sunulması, değerlerin sistematik aktarımını sınırlamıştır. Öğrenciyi sürece aktif katan etkinlikler az olup, öğrenme çoğunlukla bilgi aktarımına dayanmaktadır. Görsel materyal kullanımı dua eden kız fotoğrafı gibi birkaç resimle sınırlı kalmış⁶⁵ ve bu metinlerin duyuşsal öğrenmeyi destekleme potansiyeli düşük bulunmuştur. “Öğrenelim” ve “Düşünelim” etkinlikleri çoğunlukla bilgi aktarımına dayalı olup, öğrencilerin özdenetim becerilerini günlük yaşamla ilişkilendirerek geliştirmelerine yeterince olanak tanımamaktadır. Bu nedenle kitap, bilişsel farkındalık kazandırsa da özdenetim değerinin duyuşsal kazanımı ve davranışa dönüşerek kalıcı içselleşmesi için yeterli desteği sunamayabilir.

⁶² Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 118.

⁶³ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 59.

⁶⁴ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 71.

⁶⁵ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 76.

Sabır Kök Değeri

Sabır, haksızlık ve üzücü durumlar karşısında tahammül ve mücadele bilinciyle hareket etmeyi, olacak ya da gelecek bir olayı telaş göstermeden karşılamayı ifade eder. Metanetli davranışlar kazandırmada etkili bir değer olan sabır, bireyin karşılaştığı zorluklarla aktif olarak baş etmesini sağlayan bir değerdir.⁶⁶ İslam Ahlakı Öğretim Programında yer alan “Aceleci olmamaya, tahammül göstermeye istekli olur.”⁶⁷ kazanımı, sabır değeriyle doğrudan ilişkilidir.

Kitapta bu değere ilişkin karşılaşılan ifadelerin sıklık ve yüzde dağılımları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 6: Sabır Kök Değerine İlişkin Ders Kitabı Sıklık ve Yüzde Dağılımı

Değer	Sayfa Numaraları	Değer Sıklığı(f)	Yüzde%
Sabır	14,20,21,25,30,32,33(5),39(11),38(16),40(14),46,47,48,50,51,53,61,62,73,76,77(2),103,108,117,119,122,123(2),124,127(2),128,130(2),131(2),133(2),134,138,144,151,152,153,158,161,162.	92	%7,33

Ders kitabında değer 92 yerde işlenmiş olup, bu sayı toplam kök değerler dağılımında %7,33 oranına sahiptir. Değer, “Sabır”⁶⁸ başlığı altında doğrudan işlendiği gibi, zorluklar karşısında tevekkül, tahammül ve metanet gibi kavramlarla ilişkilendirilerek farklı bölümlerde de vurgulanmıştır. Sabır; zorluklara dirayet gösterme, günah işlememe ve ibadetlerde istikrarlı olma gibi konular aracılığıyla öğrencilerin bireysel ve toplumsal yaşam bağlamında kazanmaları hedeflenen bir değer olarak sunulmuştur.

Ders kitabında sabır kök değeriyle ilgili öne çıkan ifadelere örnek olarak şunlar verilebilir:

Kurani kerim’ de şöyle buyurmaktadır: “Şüphesiz ki sizi biraz korku, biraz açlık, biraz mal, can ve mahsul eksikliği ile imtihan ederiz. Sabredenleri müjdele.” (Muhammed 47/31)⁶⁹

Sabır, bütün peygamberlerin ortak özelliklerinden biridir. Allah’ın (cc) dinini tebliğ ederken hepsi çeşitli sıkıntılara uğramış, türlü eziyetlere maruz kalmış, yurtlarından çıkarılmışlardır. Hatta birçoğu bu uğurda şehit olmuştur. Ancak onlar sabrederek görevlerini ifaya devam etmişlerdir.⁷⁰

Sabır, sıkıntı ve meşakatlere karşı ruhsal dengeyi korumaktır. Mümin kimse, karşılaştığı musibetler karşısında tahammül gösterir, Allah’a sığınır.⁷¹

Ders kitabında sabır değeri, ayetler ve Hz. Peygamber’in hadisleri aracılığıyla İslam ahlakı çerçevesinde sahih ve tutarlı biçimde ele alınmıştır. Kitapta öğrenciyi aktif biçimde

⁶⁶ Türk Dil Kurumu (TDK), "Sabır" (Erişim 14 Ağustos 2025).

⁶⁷ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 7.

⁶⁸ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 38.

⁶⁹ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 38.

⁷⁰ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 39.

⁷¹ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 39.

sürece dâhil eden etkinliklerin sınırlı oluşu, sabır değerinin günlük yaşamla ilişkilendirilmesini zorlaştırmaktadır. İçerik bilişsel düzeyde ağırlık kazanırken, duyuşsal boyutta öğrenmeyi destekleyen unsurlar ve görsel materyaller sınırlıdır. Görsel olarak konuyla ilişkilendirilerek cenaze fotoğrafına⁷² minimal boyutta yer verilmiştir. Bu nedenlerle içerikler, sabır değerinin duyuşsal kazanımı ve davranışa dönüşerek kalıcı içselleşmesi için yeterli desteği sunamayabilir.

Sevgi Kök Değeri

Sevgi, bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu anlamına gelir ve bireyler arasındaki bağı güçlendiren bir değerdir.⁷³ Sevgi kök değeri, İslam ahlakının temel erdemlerinden biri olup, bireyin Allah'a ve diğer varlıklara karşı olumlu duygu ve davranışlar geliştirmesinin temelini oluşturur. Öğretim programında "Allah-insan, insan-insan ve insan-kâinat ilişkilerinde sevgi ve saygının önemini kavrar."⁷⁴ kazanımı, sevgi kök değeriyle doğrudan ilişkilidir. Ayrıca ders kitabında 'Sevgi ve Saygı'⁷⁵ başlığı altında bu değer doğrudan ele alınmıştır.

Kitapta bu değere ilişkin karşılaşılan ifadelerin sıklık ve yüzde dağılımları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 7: Sevgi Kök Değerine İlişkin Ders Kitabı Sıklık ve Yüzde Dağılımı

Değer	Sayfa Numaraları	Değer Sıklığı (f)	Yüzde %
Sevgi	11,13,18,20,23(3),25,28(3),29,30,31,33,36,37(2),41(22),42(19),43(5),44(5),46(2),47(2),48(3,49,51(2),52,61(3),62,63,64,71,74,75,77,84(2),85(3),86,87,88,89,90,91,92,93,98,100(2),103,106,107(3),108(2),111,117(2),118(4),119(3),120(22),121(6),122,123,125,126,127(4),128,129(2),131(2),132(2),133(2),134(2),135(2),136(11),137,138,140,143(3),144,145,146,147,148(2),149,150(2),151,152,153,154,155(2),156,157,159,160(2),161(2),162,164(2),166(2),167(3).	219	%17,45

Ders kitabında sevgi değerine 219 kez temas edilmiş olup, bu sayı toplam kök değerler dağılımında %17,45 oranına sahiptir. Diğer kök değerlere göre en fazla yer verilen değer, özellikle 41. ve 136. sayfalarda yoğun olarak işlenmiştir. Kitapta "Sevgi ve Saygı"⁷⁶ başlığı altında değer ele alınmış olsa da değer, kitabın tamamında Allah'a, Peygambere, insana ve kâinatta sevgi temalarıyla farklı yönleriyle işlenmiştir. Bu değer Hz. Peygamber'in (sav) hayatından verilen örneklerle, diğer değerlere kıyasla daha kapsamlı biçimde aktarılmıştır.

Ders kitabında sevgi kök değeri ile ilgili öne çıkan ifadeler şunlardır:

⁷² Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 39.

⁷³ Türk Dil Kurumu (TDK), "Sevgi" (Erişim 14 Ağustos 2025).

⁷⁴ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 7.

⁷⁵ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 41.

⁷⁶ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 41.

Sevgi, tek başına yeterli bir duygu değildir. Kişi, sevdiği insanlara karşı saygı duymuyorsa zamanla muhabbet azalır ve değerini yitirir. Sevgi, insanlar arasında birlik ve dayanışmanın temelidir.⁷⁷

Peygamber (sav), müminleri bir vücuda benzeterek sevgi bağlarının ne derece kuvvetli olması gerektiğini bir örnekle beyan etmektedir: “Müminler birbirini sevmekte, birbirine acımakta ve birbirini korumakta bir vücuda benzer. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.” (Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc, "Birr", Sahîh-i Müslim, 66)⁷⁸

Sevgi değerine kitabın kapsamlı biçimde yer vermesi, öğrencilerin toplumsal olarak hoşgörü, merhamet ve dayanışma farkındalıklarını geliştirmeye katkı sağlamaktadır. Ancak değerın büyük oranda tanım ve bilgi aktarımıyla sınırlı kalması, öğrencilerin bu değeri günlük yaşamlarına entegre etmelerini güçleştirebilir. ‘Bunu biliyor musunuz?’ kısmındaki bilgi ile öğrencilerin merakı uyandırılmakla birlikte sınırlı sayıdadır ve öğrencilerin etkin deneyim kazanmasını destekleyecek uygulamalara yeterince yer verilmemiştir. Görseller, tokalaşan insan⁷⁹ resmi ile sınırlı tutulmuştur. Görsel ve uygulamalı etkinliklerin eksikliği, değerın duyuşsal kazanımı ve davranışa dönüşerek kalıcı içselleşmesi için yeterli desteği sunamayabilir.

Saygı Kök Değeri

Saygı, hürmet ve ihtiram duygusu ile bir kişiye veya bir şeye karşı dikkatli, özenli ve ölçülü davranmayı gerektiren bir değerdir.⁸⁰ İnsanların barış ve uyum içinde yaşaması için kazanmaları gereken temel erdemlerden biri olan saygı, bireyler arası ve birey-toplum iletişimini doğrudan etkiler. İslam Ahlakı Öğretim Programında “Allah-insan, insan-insan ve insan-kâinat ilişkilerinde sevgi ve saygının önemini kavrar.”⁸¹ kazanımı saygı değerinin öğrencilerde geliştirilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Kitapta bu değere ilişkin karşılaşılan ifadelerin sıklık ve yüzde dağılımları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 8: Saygı Kök Değerine İlişkin Ders Kitabı Sıklık ve Yüzde Dağılımı

Değer	Sayfa Numaraları	Değer Sıklığı(f)	Yüzde%
Saygı	10,11(2),13,14,18(3),19,21(2),22(2),23,25,29,31,35,36(2), 37,43(14),44(13),46(2),47,50,52(2),54(2),56(7),57(2),58(2), 60,62,63(2),64,65,67,70,71,73,74,76,77,78,80,84,85(2), 86(2),87,88(2),89(3),90(2),92(2),93(2),97,98,102,103, 104(2),105,106(2),107(2),108,110(4),111,112,117(3), 118(3),119(2),120,121(5),122(5),123(2),124(2),125(2),	213	%16,97

⁷⁷ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 43.

⁷⁸ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 48.

⁷⁹ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 42.

⁸⁰ Türk Dil Kurumu (TDK), "Saygı" (Erişim 14 Ağustos 2025).

⁸¹ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 7.

126,127(3),128(2),129,130,131(2),132(2),133(3),134(3),
136(2),137(2),138,139(3),140,143,144(2),145(3),146,
147(4),148(2),149(2),150(3)151,152,153(3),154,155,156(2),
157,159,160,161,162,164(3),165(2),166(6),167.

Ders kitabında saygı değerine 213 yerde temas edilmiş olup, bu sayı toplam kök değerler dağılımında %16,97 oranına sahiptir. Kitapta saygı değerine ilişkin bilgiler, ayetler ve Hz. Peygamber'in örnek davranışları aracılığıyla aktarılmakta olup, İslam Ahlakı çerçevesinde sahîh ve tutarlı bir içerik sunmaktadır. Kitapta "Sevgi ve Saygı"⁸² başlığı altında değer doğrudan ele alınmış ve kitabın diğer bölümlerinde de kapsamlı biçimde vurgu yapılmıştır. Saygı değeri, Allah'a, Peygamber'e, anne-babaya, diğer insanlara ve alimlere saygı konuları ile bütüncül bir şekilde ele alınmış, böylece değer hem bireysel hem de toplumsal bağlamda öğrencilere doğru biçimde aktarılmıştır.

Ders kitabında saygı kök değeri ile ilgili öne çıkan ifadeler şunlardır:

"Kim Allah'a karşı saygılı davranırsa Allah ona bir çıkış ve kurtuluş yolu gösterir, hiç beklemediği yerde onu rızıklandırır..."(et-Talâk 65/2-3)⁸³

Saygı, insanın kendi kişiliği ile başkalarının kişiliğinin arasındaki sınırı bilip o sınırı aşmaması, kendi aleyhine dahi olsa başkasının hakkına, hukukuna özen göstermesidir.⁸⁴

Kitapta saygı değerinin aktarımında yanlış bir bilgiyle karşılaşılmasa da öğrenciyi aktif olarak sürece dahil eden etkinlikler sınırlı kalmıştır. "Ehl-i beyt'e saygı" ve "okuma parçası" dışında öğrencilerin farkındalıklarını artıracak, öğrencilerin günlük yaşamlarıyla ilişkilendirecek, deneyimlemelerine imkân tanyacak etkinliklere yer verilmemiştir. Ayrıca görsel materyal eksikliği ve metin ağırlıklı sunum,⁸⁵ değerın duyuşsal olarak öğrenilmesini ve kalıcı içselleştirme potansiyelini kısıtlamaktadır.

Sorumluluk Kök Değeri

Sorumluluk, bireyin kendi davranışlarını veya yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesini ifade eden, mesuliyet ve yükümlülük bilinci kazandıran bir değerdir.⁸⁶ Bireyin kendine ve topluma karşı yapması gereken görevlerin farkında olmasını sağlayan sorumluluk, toplumsal düzenin ve bireysel disiplinin temel taşlarından biridir. İslam Ahlakı Öğretim Programında "Yaptıkları işe özen göstermesi gerektiğinin farkına varır."⁸⁷ "Kul hakkına riayet etmenin önemini kavrar."⁸⁸ "Sahip oldukları mesleğın hakkını vermesi gerektiğinin farkında olur." ve "Hizmet verirken insanlar arasında ayırım

⁸² Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 41.

⁸³ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 43.

⁸⁴ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 43.

⁸⁵ bk. Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 41.

⁸⁶ Türk Dil Kurumu (TDK), "Sorumluluk" (Erişim 14 Ağustos 2025).

⁸⁷ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 9.

⁸⁸ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 9.

yapmamak gerektiğini anlar.”⁸⁹ kazanımları sorumluluk değerinin geliştirilmesiyle doğrudan ilişkilidir.

Kitapta bu değere ilişkin karşılaşılan ifadelerin sıklık ve yüzde dağılımları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 9: Sorumluluk Kök Değerine İlişkin Ders Kitabı Sıklık ve Yüzde Dağılımı

Değer	Sayfa Numaraları	Değer Sıklığı (f)	Yüzde %
Sorumluluk	10,11(3),12(2),13(3),14(2),18(3),19(2),21,23,24,25,26(2),27(2),29,31(2),32(2),33,34(3),36(2,39(3),41,45,49,50,53,54(2),55,58,59(3),60,61,62,63,64,65(2),66(2),67,68,69(3),70(3),71(3),72(2),73(2),74(2),75(2),76,77(3),78,79(3),80(3),84(4),85(2),86,87(3),88,89(2),90,91(2),92,93(2),97(2),98,100,101,102,103,104,105(2),106(5),107(3),108(2),109,110(3),112,117(2),118(3),119(2),120,121(2),122,123(2),124,126,127(3),128(2),130,131,132(2),133(2),134(3),136,137,138(2),139(2),140(2),143(2),144,145(3),146(3),147(2),148(2),150(2),152,153(2),154,155,157(2),158(2),160,161,162,163,164,165,166,167(2).	202	%16,1

Ders kitabında sorumluluk değerine 202 yerde temas edilmiş olup, bu sayı toplam kök değerler dağılımında %16,1 oranına sahiptir. Değer, bireyin kendisine, çevresine, topluma karşı görevlerini bilinçli bir şekilde yerine getirmesi açısından ele alınmıştır. Kitapta “Sorumluluk Bilinci”⁹⁰ başlığı altında değer doğrudan ele alınmış ve kitabın diğer bölümlerinde de görev farkındalığı, emanet bilinci, meslek ahlakı ve ticaretle adalet gibi konuları aracılığıyla kapsamlı biçimde bu değere vurgu yapılmıştır.

Ders kitabında sorumluluk kök değeri ile ilgili öne çıkan ifadeler şunlardır:

“...Herkes kazandığı karşılığında rehindir.” (et- Tûr 52/21).⁹¹

İslam ahlakı Kur’an’a, sünnete ve akıl yoluyla bu ikisinden çıkarılan hükümlere dayanır. İslam’da dinî emirlerle ahlaki sorumluluklar kaynakları itibarıyla ortakır.

Namaz, oruç ve zekât nasıl dinî birer sorumluluk ise insanın kendisine, ailesine ve yaşadığı çevreye dair sorumlulukları da aynı kaynaktan beslenmektedir.⁹²

Kitapta sorumluluk değerinin aktarımında yanlış bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak değerini duyuşsal öğrenimini ve kalıcı içselleştirilmesini destekleme potansiyeli açısından bazı eksiklikler gözlemlenmiştir. Nitekim kitapta ‘Hucûrat suresi 11-12. ayetler ışığında kul hakkına ilişkin ilkeleri açıklayın’⁹³ ifadesi dışında öğrencilerin araştırma yapmalarını ve

⁸⁹ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 9.

⁹⁰ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 106.

⁹¹ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 107.

⁹² Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 13.

⁹³ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 106.

bilinçlenmelerini destekleyen kayda değer uygulamalara yeterince yer verilmemiştir. Anlatım çoğunlukla metin ağırlıklı ve tekdüze bir biçimde sunulmuş, görseller ise yalnızca hat yazıları⁹⁴ ile sınırlı tutulmuştur. Ayrıca, öğrencilerin sorumluluk değerini deneyimleyebileceği sınıf içi etkinlikler ve somut uygulamalara yeterince yer verilmemiştir.

Vatanseverlik Kök Değeri

Vatanseverlik, aynı devletin mensubu olan tüm vatandaşların edinmesi gereken bir değer, yurtseverlik olarak tanımlanabilir.⁹⁵ Bu değer, öğrencilerin ülkelerine duyduğu sevgiyi ve bağlılığı artırmayı amaçlamaktadır. İslam Ahlakı Öğretim Programında doğrudan vatanseverliğe yönelik bir kazanım yer almamakla birlikte, yardımlaşma ve fedakârlık gibi kazanımlar dolaylı olarak bu değerle ilişkilendirilebilir.

Kitapta bu değere ilişkin karşılaşılan ifadelerin sıklık ve yüzde dağılımları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 10: Vatanseverlik Kök Değerine İlişkin Ders Kitabı Sıklık ve Yüzde Dağılımı

Değer	Sayfa Numaraları	Değer Sıklığı(f)	Yüzde%
Vatanseverlik	25,51,76,97	4	%0,33

Kitapta vatanseverlik kök değerine ilişkin bulgular, değer sıklığının düşük olduğunu göstermektedir. Değer, kitabın tamamında yalnızca 4 yerde işlenmiş olup toplam kök değerler dağılımında %0,33 oranına sahiptir. Kitapta vatanseverlik, kişinin topluma ve vatana karşı sevgi, bağlılık ve sorumluluk duyması, gerektiğinde fedakârca davranması olarak ele alınmıştır. Kitapta bu değer doğrudan başlık altında ele alınmamış, dolaylı olarak “cesaret” ve “cihat” konuları aracılığıyla işlenmiştir. Bu yaklaşım toplumsal sorumluluk bilincini desteklese de içerikteki sınırlılık ve metin ağırlıklı yapı nedeniyle öğrencilerde vatanseverlik bilinci ve farkındalığının geliştirilmesinde yeterince işlevsel olmadığını düşündürmektedir.

Ders kitabında sorumluluk kök değeri ile ilgili öne çıkan ifadeler şunlardır:

Ebu Hüreyre (r.a), Resulullah'ı (sav) şöyle buyururken dinledim dedi: “Kiyamet günü hesabı ilk görülecek kişi, şehit düşen bir kimse olup huzura getirilir. Allah Teala ona verdiği nimetleri hatırlatır, o da hatırlar ve bunlara kavuştuğunu itiraf eder. Cenab-ı Hak:

- Peki, bunlara karşı ne yaptın diye buyurur.
- Şehit düşünceye kadar senin uğruna cihat ettim, diye cevap verir.” (Müslim, İmare,152).⁹⁶

Vatan sevgisi imandandır. Bir Müslüman, yaşadığı yeri imar etmekle, halkının güven ve huzurunu korumakla sorumludur. Mehmet Âkif Ersoy'un ‘Zulmü alkışlayamam,

⁹⁴ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 106.

⁹⁵ Türk Dil Kurumu (TDK), "Vatanseverlik" (Erişim 14 Ağustos 2025).

⁹⁶ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 55.

zalimi asla sevemem' mısraları, vatanı ve adaleti koruma bilincinin ifadesidir.⁹⁷

Ders kitabında vatanseverlik değeri, ayetler ve Hz. Peygamber'in hayatından örneklerle doğru biçimde aktarılmış, Mehmet Akif Ersoy'un vatan sevgisi sözleriyle desteklenerek tutarlı bir içerik sunulmuştur.⁹⁸ Ancak değer, "Cesaret"⁹⁹ başlığı altında dolaylı olarak işlenmiş, yiğitlik, kahramanlık ve zor durumlar karşısında yürekli olma gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir.¹⁰⁰ İçerik büyük ölçüde metin ağırlıklı olup, görsel materyaller oldukça sınırlıdır; yalnızca Mehmet Akif Ersoy'un fotoğrafı ve tank üzerinde Türk bayrağı taşıyan bir kişi görseli yer almaktadır.¹⁰¹ Öğrenci merkezli etkinliklere neredeyse hiç yer verilmemiş, tarihî ve kültürel bağlam üzerinden deneyimlemeyi sağlayacak uygulamalar eklenmemiştir. Bu durum, öğrencilerin vatanseverlik değerini kavrama, içselleştirme ve günlük yaşama aktarabilme süreçlerini sınırlamakta, değerın duyuşsal olarak öğrenilmesini ve kalıcı içselleştirme potansiyelini kısıtlamaktadır.

Yardımseverlik Kök Değeri

Yardımseverlik, hayırseverlik ile eş anlamlı olarak kullanılmakta olup, ihtiyaç sahibi kişilere destek olmayı içerir ve toplumsal birliğin güçlenmesine katkı sağlar.¹⁰² Bu değer, öğrencilerin dayanışma bilincini geliştirmeye yardımcı olur ve birey ile toplum üzerinde önemli etkiler oluşturur. İslam Ahlakı Öğretim Programında doğrudan bir kazanım yer almasa da kitapta diğer değerlerle ilişkilendirilerek yardımseverlik kazandırılmaya çalışılmıştır. Örneğin "Cömert olmanın güzel bir davranış olduğunu bilir."¹⁰³ ve "Cimriliğin ve korkaklığın olumsuz bir davranış olduğunu bilincine varır."¹⁰⁴ şeklindeki kazanımlar, dolaylı olarak yardımseverlik ile bağlantılıdır.

Kitapta bu değere ilişkin karşılaşılan ifadelerin sıklık ve yüzde dağılımları aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 11: Yardımseverlik Kök Değerine İlişkin Ders Kitabı Sıklık ve Yüzde Dağılımı

Değer	Sayfa Numaraları	Değer Sıklığı (f)	Yüzde %
Yardımseverlik	25(2),27(2),28(2),29(2),30(2),31(3),32,35,36,37,43,44,45,46, 47(3),48(2),49,55,69,70,71,72,74,75(2),76,84,85, 86,88,89,90,92,97,98,100,101,106,110,112,121,128,134,135, 144,145,146,147,148,153,153,154,158,160,161(2), 162,166,167.	69	%5,5

⁹⁷ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 25.

⁹⁸ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 96.

⁹⁹ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 50.

¹⁰⁰ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 50.

¹⁰¹ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 51.

¹⁰² Türk Dil Kurumu (TDK), "Yardımseverlik" (Erişim 14 Ağustos 2025).

¹⁰³ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 7.

¹⁰⁴ MEB, *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*, 7.

Ders kitabında yardımseverlik kök değerine 69 yerde temas edilmiş olup, bu sayı toplam kök değerler dağılımında %5,5 oranına karşılık gelmektedir. Değer kitabın tamamında infak, cömertlik ve cimrilik konularıyla ilişkilendirilerek işlenmiş,¹⁰⁵ ancak doğrudan başlık altında kapsamlı olarak ele alınmamıştır. Bu düşük sıklık, değerın duyuşsal olarak öğrenilmesini ve kalıcı içselleştirme potansiyelini kısıtlamaktadır.

Ders kitabında yardımseverlik kök değeriyle ilgili öne çıkan ifadeler şunlardır:

Aile bireyleri arasındaki görev ve sorumlulukları kesin olarak ayırmak mümkün değildir. Bu nedenle ailede yardımlaşma, dayanışma ve paylaşma içinde olmak önemlidir.¹⁰⁶

Hz. Muhammed (sav): “Cimri ile cömerdin durumu, göğüsleri ile köprücük kemikleri arasına zırh giyinmiş iki kişinin durumuna benzer. Cömert, sadaka verdikçe üzerindeki zırh genişler, uzar, ayak parmaklarını örter ve ayak izlerini siler. Cimri ise bir şey vermek istediğinde, zırhın halkaları birbirine iyice geçer, onu sıkıştırır; genişletmek için ne kadar çalışsa da başaramaz.” (Buhârî, "Cihâd", el-Câmî'ü's-Sahîh, 89; Müslim, "Zekât", Sahîh-i Müslim, 76-77).¹⁰⁷

Ders kitabında yardımseverlik değeri aktarılırken herhangi bir hatalı bilgiye rastlanmamıştır. Değer; ayetler ve hadisler aracılığıyla konulara dağılmış biçimde sunulmuş, varlıklı ve yoksul kimseler arasındaki denge ile îsar gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir. Ancak değerın doğrudan bir başlık altında kapsamlı olarak ele alınmaması ve kitapta “Öğrenelim” etkinliği dışında öğrenciyi aktif eden uygulamaların sınırlı kalması, yardımseverlik bilincinin günlük yaşama aktarılmasını güçleştirmektedir.¹⁰⁸ Mevcut örneklerin genellikle metin temelli ve koyu renk bilgi kutularında sunulması ise içeriğin duyuşsal boyutta yer edinmesi ve değerın kalıcı bir tutuma dönüşmesi açısından kısıtlıdır.

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, AİHL İslam Ahlakı ders kitabı kök değerlerin öğretimi bağlamında pedagojik potansiyeli ve içerik yapısı açısından incelenmiştir. Bu çerçevede, söz konusu değerlere ilişkin içeriklerin ders kitabındaki yer alma düzeyi, İslam ahlakı çerçevesinde sahih bilgilerle tutarlılığı, ilgi çekici etkinliklere yer verilme durumu, görsel materyal kullanımının niteliği ve değerlerin duyuşsal öğrenmeyi destekleme potansiyeli kapsamlı bir içerik analiziyle değerlendirilmiştir. Yapılan doküman analizi sonucunda, on kök değere yönelik toplam 1255 adet ifade tespit edilmiştir. Bulgular, bu toplam veri seti içerisinde kök değerlerin farklı yoğunluklarla dağılım gösterdiğini ortaya koymaktadır. Söz konusu 1255 birimlik toplam veri, araştırmanın yüzde hesaplamalarında %100'lük ana kütleyle temsil etmektedir. Değerlerin bu toplam içerisindeki frekans ve yüzde dağılımları incelendiğinde

¹⁰⁵ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 27, 76.

¹⁰⁶ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 88.

¹⁰⁷ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 75.

¹⁰⁸ Pehlivan Ağırakça vd., *İslam Ahlakı*, 75.

bulunan bu yoğunluk, içerik açısından kitabın değerler eğitimine geniş yer ayırdığını ortaya koymakla birlikte, değerlerin aktarım biçimi çoğunlukla metne ve bilgi aktarımına dayalıdır. Kitapta öğrencilerin davranış boyutunda kazanım elde etmesini destekleyecek uygulamalı etkinlikler ve sınıf içi aktivitelere yönlendiren etkinlikler sınırlıdır. Bu durum, özellikle değerlerin duyuşsal kazanımının sağlanması ve içselleştirilmesi açısından potansiyel bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

Kitapta yer alan değerler arasında en yüksek frekansla işlenen değer sevgi olurken, en az işlenen değer vatanseverliktir. Diğer değerlerin sıralaması, saygı, sorumluluk, dürüstlük, özdenetim, adalet, sabır, yardımseverlik ve dostluk şeklindedir. Kitapta herhangi bir bilgi hatasına karşılaşılmamıştır. Bazı değerlerin belirli konu başlıkları altında yoğun şekilde yinelenmesinin, bu değerlerin özel bağlamlarda kavranmasını kolaylaştırdığı değerlendirilmektedir. Benzer şekilde, kök değerlerin kitabın genelinde farklı bölümlere dağıtılmış olmasının, değerler arası ilişkinin kurulması noktasında olumlu bir katkı sağladığı görülmüştür. Öte yandan, söz konusu tekrarların tekdüze ve metin odaklı sunulmasının, öğrenci motivasyonu ve ilgisi üzerinde sınırlayıcı bir etki oluşturabileceği değerlendirilmektedir.

Etkinlik ve uygulamalar açısından bakıldığında; kitapta “Araştıralım”, “Değerlendirelim”, “İnceleyelim” gibi bölümler ve bilgi kutuları bulunmasına rağmen, bu yönlendirmelerin öğrencilerin değerleri günlük yaşamlarıyla ilişkilendirerek deneyimlemelerini yeterince desteklemediği gözlenmiştir. Özellikle vatanseverlik, sorumluluk ve yardımseverlik gibi değerlerde uygulamalı etkinliklerin sınırlı olması, değerlerin davranış boyutuna taşınmasını güçleştirmektedir. Mevcut yapının, değerlerin duyuşsal alandaki üst basamaklarda kazanım sağlama potansiyelini önemli ölçüde sınırladığı değerlendirilmektedir.

Ders kitabının öğretim programıyla uyumu incelendiğinde; değer kazanımlarının genel olarak programa paralel olduğu görülmekle birlikte, bazı kazanımların doğrudan kök değerlerle ilişkilendirilmediği anlaşılmaktadır. Bu durum, özellikle programın hedeflediği davranışsal kazanımların ders kitabı üzerinden etkili biçimde sağlanmasını kısıtlamaktadır. Bu nedenle kitapta yer alan metin ağırlıklı içeriğin, öğrencilerin eleştirel düşünme ve değerler arasında ilişki kurma becerilerini destekleme noktasında yetersiz kaldığı değerlendirilmektedir.

Çalışmanın ulaştığı başlıca çıkarımlar şu şekilde özetlenebilir:

- Ders kitabı içerik yoğunluğu açısından zengin ve içerdiği bilgiler İslam esasları açısından doğru olsa da değerlerin duyuşsal olarak öğrenilmesi ve davranışa dönüşmesini desteklemesi için gerekli uygulamalı etkinlikler açısından sınırlı kalabilir.
- Görsel materyallerin sınırlı ve tekdüze oluşu, renklerin monoton kullanımı ve benzer içeriklerin tekrar etmesi, öğrencilerin dikkatini ve ilgisini sürdürmesini sınırlayabilir.
- Değerlerin salt metin ağırlıklı aktarılması, öğrencilerin değerler arasındaki ilişkiyi kurma ve eleştirel düşünme becerilerini yeterince desteklemeyebilir.

- Uygulamalı etkinliklerin ve günlük yaşamla ilişkilendirilmiş örneklerin sınırlı olması, değerlerin davranışa dönüşme potansiyelini ve içselleştirilmesini kısıtlayabilir.

- Bazı kazanımların doğrudan kök değerlerle ilişkilendirilmemesi, öğretim programı ile uyum açısından eksiklikler doğurabilir.

Bu çıkarımlara dayanarak, İslam Ahlakı ders kitabının geliştirilmesine yönelik öneriler şunlardır:

- Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) çerçevesinde öğretmenlerden ve akademisyenlerden oluşan bir ekip tarafından kitapta yer alan metinler için etkinlikler hazırlanabilir. Bu etkinlikler, öğrencilerin değerleri aktif olarak deneyimlemelerini sağlayarak içselleştirme sürecini güçlendirebilir.

- Kitaptaki görseller renkli, dikkat çekici ve güncel fotoğraflarla desteklenebilir. İçeriklerle uyumlu görseller, metin ağırlıklı sunumları tamamlayarak öğrencilerin ilgisini artırabilir.

- Öğrencilerin değerleri davranış hâline getirmesi için Ramazan kolisi hazırlama, toplumsal yardım projeleri veya görev dağılımlı etkinlikler eklenebilir. Etkinliklerin TYMM değer odaklı felsefesi ile uyumlu olması, değerlerin hem bireysel hem toplumsal bağlamda öğrenilmesini destekler.

- Değerlerin duyuşsal öğrenimini ve içselleştirme potansiyelini artırmak amacıyla, ders kitabı içeriği, etkileşimli dijital araçlarla desteklenebilir. Kitap, öğrencilerin değerleri aktif olarak deneyimlemesini sağlayacak QR kodlar, artırılmış gerçeklik (AR) uygulamaları, eğitsel videolar, değer odaklı kısa filmler ve çevrimiçi oyunlar gibi unsurlarla zenginleştirilebilir. Bu entegrasyon, değerlerin bilişsel düzeyden çıkararak davranışsal boyuta taşınmasını kolaylaştırabilir.

- Sonraki araştırmalarda ders kitabının kullanımı, etkinliklerin uygulanabilirliği ve öğrencilerin değerleri kazanma süreci öğretmen ve alan uzmanlarıyla görüşülerek incelenebilir. Bu nitel araştırmalar, kitabın geliştirilmesi ve öğretim stratejilerinin iyileştirilmesi için bilimsel temel oluşturabilir.

Sonuç olarak, İslam Ahlakı ders kitabı değerleri öğrencilerin bilgi düzeyinde kazanımına katkı sağlayabilir; ancak değerlerin duyuşsal olarak kazanımı, davranışa dönüşmesini ve kalıcı içselleştirilmesini desteklemesi için gerekli uygulamalı etkinliklerin artırılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça | References

- Ağca, Cihan - Meydan, Hasan. “Yedinci Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Kök Değerlerin Öğretimi Açısından İncelenmesi”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1 (Haziran 2022), 94-116. <https://doi.org/10.34086/rteusbe.1114158>
- Allport, Gordon. *The Person in Psychology*. Boston:Beacon Press, 1968.
- Kuran-ı Kerim Meâli*. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Baskı, 2011.
- Arıcı, İsmail - Maden, Kenan. “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Saygı Değeri”. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22/1 (Nisan 2018), 237-256.
- Arpacı, Mücahit. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni Adaylarının Değer ve Değerler Eğitimine İlişkin Görüşleri”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 13/2 (Nisan 2013), 205-228.
- Arslan, Aysel - Turan, Furkan. “8. Sınıf Türkçe Ders Kitabının Kök Değerler Açısından İncelenmesi”. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama* 15/29 (Temmuz 2024), 105-130. <https://doi.org/10.58689/eibd.1429452>
- Arslan, Aysel - Yıldırım, Büşra. “Examination of The 6th Grade Religious Culture and Ethic Course Book in Terms of Root Values”. *Studies in Educational Research and Development* 9/1 (Haziran 2025), 42-68.
- Arslan, Zarife Şeyma - Yaşar, Fatma Tunç. “Yükselen Değer Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”. *Dem Dergi* 1/1 (2007), 8-11.
- Dikmen, Fatmanur. “Ahlak, Değerler ve Eğitimi”. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/2 (Ocak 2015), 167-174.
- Durkheim, Emile. *Ahlak Eğitimi*. çev. Oğuz Adanır. İstanbul: Say Yayınları, 2004.
- Eker, Cevat - Ünlü, Sümeyra. “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitabının Kök Değerleri İçermesi Bakımından İncelenmesi”. *The Journal of International Educational Sciences* null/25 (Ağustos 2024), 71-88. <https://doi.org/10.29228/INESJOURNAL.47190>
- Güçlü, Nezihat - Topses, Gürsen. *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu*. Ankara: Nobel Yayınları, 3. Baskı., 2001.
- Hökelekli, Hayati. *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitim*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2. Baskı., 2013.

- Hökelekli, Hayati. *Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi, 2016.
- Kan, Çiğdem - Çevik, Serkan. “Öğrenme Alanları ve Değerler Açısından 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması”. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi* 9/1 (Temmuz 2025), 19-34.
- Kılıç, Abdurrahman - Seven, Serdal. *Konu Alanı Ders Kitabı İncelemesi*. Ankara: Pegem Akademi, 2007.
- Koca, Hüseyin Kasım. “Evrensel Değerler Bağlamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 64/2 (Kasım 2023), 629-657. <https://doi.org/10.33227/auifd.1196313>
- MEB. *Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları*. Ankara: MEB Yayınları, 2018.
- MEB. *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı, 2014.
- Meydan, Hasan. “Okulda Değerler Eğitiminin Yeri ve Değerler Eğitimleri Yaklaşımları Üzerine Bir Değerlendirme”. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (Eylül 2014), 93-108.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. *İslam Ahlakı Dersi Öğretim Programı (Orta Öğretim 11-12.Sınıflar)*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2014.
- Oruç, Cemil. “Okul Öncesi Dönem Çocuğunda Ahlaki Değerler Eğitimi”. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama* 2 (Temmuz 2016), 37-60.
- Özırmak, Metehan. *Türk Medyasında Etik Kavramı Üzerinden Yurttaş Gazeteciliğinin Değerlendirilmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Pehlivan Ağırakça, Gülsüm vd. *İslam Ahlakı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 2025.
- Rokeach, Milton. *The Nature of Human Values*. New York: The Free Press, 1973.
- Ryff, Carol D. - Keyes, Corey Lee M. “The Structure of Psychological Well-Being Revisited”. *Journal of Personality and Social Psychology* 69/4 (1995), 719-727.
- Schwartz, Shalom. H. “Universal in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries”. *Advances in Experimental Social Psychology*. ed. Mark P. Zanna. 25/1-65. New York: Academic Press, 1992.

- Schwartz, Shalom H. - Bilsky, Wolfgang. "Toward a Universal Psychological Structure of Human Values." *Journal of Personality and Social Psychology* 53/3 (1987): 550-562. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.3.550>
- Talim ve Terbiye Kurumu Başkanlığı. *Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı, 18 Temmuz 2017.
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Adalet". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Değer". Erişim 26 Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Dostluk". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Dürüstlük". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Özdenetim". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Sabır". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Saygı". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Sevgi". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Sorumluluk". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Vatanseverlik". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK, Türk Dil Kurumu. "Yardımseverlik". Erişim 14 Ağustos 2025. <https://sozluk.gov.tr/>
- Turan, Onat - Duman, Burcu. "Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitaplarındaki Öğretici Metinlerin Kök Değerler Bağlamında İncelenmesi". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi* 35 (Ağustos 2023), 265-287.
- Yapıcı, Asım - Zengin, Zeki Salih. "İlâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi* 1/4 (Ekim 2003), 173-206.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2021.
- Yıldız, Mehmet. "Ortaokul Peygamberimizin Hayatı Ders Kitaplarının Kök Değerler Açısından İncelenmesi". *Tasavvur*10/1 (Haziran 2024), 343-383. <https://doi.org/10.47424/tasavvur.1448881>

Yiğit, Yasin. *Maneviyat Eğitimi & Manen Güçlenmenin Yollarını Aralayan Dinî, Manevi, Tasavvufî, Psikolojik ve Pedagojik Bir Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayınları, 3. Baskı., 2023.

Zengin, Mahmut - Mengüç, Dilek. “Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Din ve Ahlak Dersi Kitapları Üzerine Bibliyografik Bir Çalışma (1924-1982)”. *Turkish Studies* 12/10 (2017), 361-386.

Zhanykulov, Nurlybek. “Modern Toplumda Din ve Ahlak”. *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji* 38 (Haziran 2022), 77-88.